

**UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE**

Katja Mihatovič

40 let diplomatskih odnosov Nemčije in Izraela

Diplomsko delo

Ljubljana, 2008

**UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE**

Katja Mihatovič

Mentorica: doc. dr. Cirila Toplak

Somentor: doc. dr. Milan Brglez

40 let diplomatskih odnosov Nemčije in Izraela

Diplomsko delo

Ljubljana, 2008

S seboj nisem prinesel odpuščanja – in ne pozabe. Le mrtvi imajo pravico odpustiti in preživelim ni dovoljeno pozabiti.

Chaim Herzog

ZAHVALA

Zahvaljujem se mentorici in somentorju za vso pomoč in nasvete.

Posebej se zahvaljujem svojim staršem, ki so mi vedno stali ob strani in verjeli vame, ter družini in Ljubiši za vso spodbudo in ljubezen.

40 LET DIPLOMATSKIH ODNOSOV NEMČIJE IN IZRAELA

Diplomsko delo obravnava razvoj diplomatskih odnosov med Zvezno republiko Nemčijo (ZRN) in državo Izrael od vzpostavitve leta 1965 do leta 2005, ki označuje 40. obletnico. Temeljna ideja diplomskega dela je preučiti, ali na zunanjo politiko Nemčije in Izraela vpliva poseben odnos med državama, ki je posledica holokavsta in nacistične preteklosti. Postavljeno hipotezo sem preverila tako, da sem kronološko preučila odnos med državama in zunanjo politiko Nemčije do Izraela in bližnjevzhodnega konflikta v okviru Evropske unije (EU) in Organizacije združenih narodov (OZN). Hkrati sem raziskala odnos Nemčije in Izraela do holokavsta in nacistične preteklosti ter poskus normalizacije in relativizacije v Nemčiji. Končne ugotovitve potrjujejo poseben odnos med Nemčijo in Izraelom, vendar le v smislu, da je odnos med državama prežet z zgodovinskim dogodkom in posebno moralno odgovornostjo, ki jo ima Nemčija do Izraela. Nemčija v politiki do Izraela in bližnjevzhodnega konflikta zasleduje svoje nacionalne interese, a hkrati upošteva moralno odgovornost, ki jo nalaga preteklost, vendar le v taki meri, ki ji omogoča suvereno in samostojno zunanjo politiko.

Ključne besede: diplomatski odnosi, Nemčija, Izrael, normalizacija, bližnjevzhodni konflikt.

40 YEARS OF DIPLOMATIC RELATIONS BETWEEN GERMANY AND ISRAEL

The diploma paper explores the development of diplomatic relations between the Federal Republic of Germany (FRG) and the state of Israel from its establishment in 1965 to 2005, which marks the 40th anniversary. The basic idea of this diploma paper is to analyse whether the foreign policies of Germany and Israel are influenced by the special relationship between the two countries, which is a consequence of the Holocaust and Nazi past. I verified the given hypothesis by chronologically studying the relationship between the two countries, German foreign policy towards Israel and the Middle East conflict within the European Union (EU) and the United Nations (UN). At the same time I researched the relationship Germany and Israel have to the Holocaust and Nazi past; and attempts of normalisation and relativisation of the past in Germany. Final conclusions confirm the existence of a special relationship between Germany and Israel, but only in the sense that the relationship is impregnated with the historical event and special moral responsibility, which Germany has for Israel. Germany in her policy towards Israel and the Middle East conflict pursues her own national interests and at the same time takes moral responsibility, which the past imposed, into consideration, yet only to such extent that enables an autonomous and independent foreign policy.

Key words: diplomatic relations, Germany, Israel, normalisation, Middle East conflict.

KAZALO

1	UVOD	8
2	METODOLOŠKO-HIPOTETIČNI OKVIR	9
2.1	CILJI RAZISKOVANJA IN OPREDELITEV HIPOTEZE	9
2.2	STRUKTURA ANALIZE IN METODOLOGIJA DELA	10
3	OPREDELITEV TEMELJNIH POJMOV	11
3.1	DIPLOMACIJA	11
3.1.1	OPREDELITEV POJMA DIPLOMACIJA	11
3.1.2	ZNAČILNOST DIPLOMACIJE	11
3.1.3	FUNKCIJE IN NALOGE DIPLOMACIJE	12
3.1.4	VZPOSTAVITEV DIPLOMATSKIH ODNOSOV	13
3.2	ZUNANJA POLITIKA	14
3.3	POSEBEN ODNOS	15
4	USTANOVITEV ZVEZNE REPUBLIKE NEMČIJE	18
4.1	NASTANEK DVEH NEMŠKIH DRŽAV	18
5	USTANOVITEV DRŽAVE IZRAEL	21
6	OBDOBJE KONRADA ADENAUERJA (1949–1965)	23
6.1	LUKSEMBURŠKI SPORAZUM	25
6.1.1	POGAJANJA	25
6.1.2	PODPIS SPORAZUMA IN RATIFIKACIJA	26
6.1.3	ARABSKI PROTESTI	28
6.2	HALLSTEINOVA DOKTRINA	29
6.3	NA POTI K DIPLOMATSKIM ODNOSOM	30
6.4	DOBAVA OROŽJA	32
6.5	SREČANJE ADENAUER – BEN-GURION	33
6.6	NEMŠKI STROKOVNJAKI V EGIPTU	34
7	OBDOBJE LUDWIGA ERHARDA (1963–1966)	36
7.1	DEBATA O ZASTARANJU	36
7.2	VZPOSTAVITEV DIPLOMATSKIH ODNOSOV	36
8	OBDOBJE WILLYJA BRANDTA (1966–1974)	39
8.1	ŠESTDNEVNA VOJNA	39
8.2	TERORISTIČNI NAPAD IN PRVI OBISK KANCLERJA	42
8.3	OKTOBRSKA VOJNA	43
8.4	NAFTNI BOJKOT	44
9	OBDOBJE SCHMIDT/GENSCHER (1974–1982)	45
9.1	PRVI OBISK IZRAELSKEGA PREMIERJA	45
9.2	POSLABŠANJE ODNOSOV	46

10	OBDOBJE HELMUTA KOHLA (1982–1998)	48
10.1	ZDRUŽITEV NEMČIJE	49
10.2	ZALIVSKA VOJNA	50
11	OBDOBJE GERHARDA SCHRÖDERJA (1998–2005)	53
11.1	40 LET DIPLOMATSKIH ODNOSOV	55
12	ODNOS NEMČIJE DO BLIŽNJEVZHODNEGA KONFLIKTA	56
12.1	ZNOTRAJ EVROPSKE UNIJE	56
12.2	ZNOTRAJ ORGANIZACIJE ZDRUŽENIH NARODOV	59
13	ODNOS DO PRETEKLOSTI	62
13.1	V NEMČIJI	62
13.1.1	PROCES NORMALIZACIJE IN SPRAVE	62
13.2	V IZRAELU	64
13.2.1	HOLOKAVST KOT SESTAVNI DEL IZRAELSKÉ IDENTITETE	65
14	NEMČIJA IN IZRAEL V PRIHODNOSTI IN ZAKLJUČEK	67
15	LITERATURA	70

SEZNAM KRATIC

ES	Evropska skupnost
EPS	Evropsko politično sodelovanje
EU	Evropska unija
NDR	Nemška demokratična republika
PLO	<i>Palestine liberation organization</i> (Palestinska osvobodilna organizacija)
OZN	Organizacija združenih narodov
ZDA	Združene države Amerike
ZRN	Zvezna republika Nemčija

1 UVOD

Nemško-izraelski odnos je bil s strani politikov, novinarjev in drugih vedno označen za »poseben« ali »normalen s posebnim karakterjem«. Ta posebnost se v prvem pogledu nanaša na odnos med povzročitelji in žrtvami holokavsta. Odnos med državama pa je veliko bolj zapleten in globlji od takšne površne razlage.

V diplomski nalogi opisujem razvoj diplomatskih odnosov med Izraelom in Nemčijo od vzpostavitve diplomatskih odnosov do 40. obletnice vzpostavitve. Takšen kronološki obseg zajema obdobje od leta 1965 do 2005. Razvoj opisujem predvsem s stališča Nemčije, kar je razvidno iz kazala, saj so obdobja razdeljena po nemških kanclerjih in zunanjih ministrih. Takšen pristop sem izbrala, ker je bila iniciativa in odgovornost za vzpostavitev diplomatskih odnosov, gledano iz zgodovinskega vidika in odnosa povzročitelj-žrtev, predvsem na nemški strani.

Vsaka politična odločitev s strani Nemčije v korist Izraela se interpretira kot posledica posebnega odnosa oz. holokavsta, medtem ko se pri odločitvi v škodo Izraela pojavijo očitki o pomanjkanju odgovornosti in poskusu normalizacije. V tem pogledu je zunanja politika Nemčije bistveno omejena s preteklostjo, kar je povzročilo poskus normalizacije odnosov med državama in relativizacijo preteklosti, še posebej po nastopu povojne generacije, ki ni bila osebno udeležena v drugi svetovni vojni. Za Izrael, ki je od svojega nastanka vpleten v konflikt z arabskimi državami, je poseben odnos z Nemčijo, ki je danes pomemben akter v mednarodni skupnosti in ima dobre odnose z arabskimi državami, zelo koristen. S tega vidika bom analizira zunanjepolitične odločitve Nemčije v odnosu do Izraela in bližnjevzhodnega konflikta ter reakcije Izraela na te odločitve.

2 METODOLOŠKO-HIPOTETIČNI OKVIR

2.1 CILJI RAZISKOVANJA IN OPREDELITEV HIPOTEZE

Odnos med Nemčijo in Izraelom je bil vedno označen kot poseben, kar me je spodbudilo k raziskovanju, kako je prišlo do vzpostavitve diplomatskih odnosov med državama po tako grozovitem dogodku, kot je holokavst. Nemčija je kot država, ki je povzročila holokavst, imela odgovornost, da Izraelu ponudi roko sprave. Sprave pa ni predstavljala samo materialna povrnitev škode, ampak predvsem psihološka premostitev prepada, ki je razdvojil nemško in izraelsko prebivalstvo. Pri tem so pomembno vlogo igrale politične osebnosti, ki so bile pripravljene preseči preteklost in narediti tako pomembne korake k pomiritvi. Brez naprednega razmišljanja izraelskega premierja Bena Guriona in nemškega kanclerja Adenauerja, ki sta bila pripravljena sprejeti nepopularne odločitve, ter simbolnega dejanja kanclerja Willyja Brandta odnos med državama danes ne bi bil tako stabilen in prijateljski.

Hkrati je treba upoštevati, da motiv politikov ni bil le človekoljubne narave, temveč je vsaka država s približevanjem pridobila koristi, ki jih lahko pripišemo političnemu realizmu. Vendar se v opisu odnosa med državama ne moremo izogniti čustvenim terminom, kot so »odpuščanje«, »sprava«, »nezaupanje«, »odgovornost«, ki v veliki meri določajo njun odnos.

Zaradi prej naštetih razlogov je njun odnos kompleksen in večplasten, kar je treba upoštevati pri analiziranju njune zunanje politike. Cilj diplomske naloge je raziskati oblikovanje in izvajanje zunanjepolitičnih odločitev Nemčije in Izraela z upoštevanjem posebnega dejavnika preteklosti. Hipoteza, ki jo bom skozi diplomsko nalogo skušala preveriti, je naslednja:

Poseben odnos med Nemčijo in Izraelom vpliva na vsebino in izvajanje njune zunanje politike.

Delovna vprašanja, ki me bodo vodila skozi raziskovanje in preverjanje veljavnosti postavljene hipoteze, so:

1. Kako je določen in viden poseben odnos v Nemčiji in kako v Izraelu?
2. Kako na cilje zunanje politike obeh držav vpliva poseben odnos med državama?
3. Ali je med državama možna normalizacija odnosov?

2.2 STRUKTURA ANALIZE IN METODOLOGIJA DELA

Diplomska naloga je razdeljena na več poglavij, ki tvorijo povezano celoto. V uvodu predstavim temo diplomske naloge, čemur sledi metodološko-hipotetični okvir, ki obsega cilje diplomske naloge, opredelitev hipoteze in delovnih vprašanj diplomske naloge, strukturo analize in metodologijo dela. V tretjem poglavju natančneje opredelim temeljne pojme s področja diplomacije in zunanje politike, ki so bistveni za pravilno razumevanje naloge in analize. V četrtem in petem poglavju opišem nastanek Zvezne republike Nemčije in Izraela. Naslednjih šest poglavij vsebuje opis zgodovinskega razvoja diplomatskih odnosov med obema državama, predvsem s stališča Nemčije, kar je razvidno tudi iz strukture, saj sem zgodovinski razvoj razdelila po nemških kanclerjih, ki so v obdobju zasedanja funkcije določali in usmerjali zunanjo politiko Nemčije. Pri zgodovinskem razvoju bom predstavila kronološki pregled razvoja diplomatskih odnosov od izmenjave prvih veleposlanikov do prvih medsebojnih obiskov najvišjih političnih funkcionarjev in pomembnejših dogodkov. Dvanajsto poglavje obsega odnos Nemčije do bližnjevzhodnega konflikta v okviru Evropske unije in Združenih narodov. V trinajstem poglavju je podana analiza odnosa do preteklosti v Nemčiji in Izraelu, ter kako, če sploh, poteka relativizacija preteklosti v Nemčiji. Sledi sklepní del, ki opisuje odnos med državama danes in aktualne teme, s katerimi se soočata, ter oceno nadaljnjega razvoja odnosa med državama, s preverjanjem hipoteze.

Pri dostopu do ustrezne bibliografije sem naletela na nekaj težav, saj omenjena tematika v slovenski literaturi sploh ni obdelana. V obdobju od vzpostavitve diplomatskih odnosov med državama, se je s to tematiko ukvarjalo nekaj avtorjev, predvsem nemških, zato je večina knjig, ki sem jih uporabila v diplomski nalogi, v nemškem jeziku.

Diplomska naloga temelji na analizi in interpretaciji primarnih in sekundarnih virov. Primarne vire predstavljajo besedila ustav, dokumentov, pogodb, resolucij, vladnih poročil in deklaracij, sprejetih s strani vpletenih držav in organizacij. Pri obdelavi sekundarnih virov sem se oprla na članke, knjige in internetne vire. V diplomski nalogi je bila uporabljena zgodovinska analiza, s pomočjo katere sem predstavila nastanek in razvoj Nemčije in Izraela ter njunega odnosa.

3 OPREDELITEV TEMELJNIH POJMOV

Za razumevanje diplomske naloge je ključnega pomena podrobnejša opredelitev temeljnih pojmov, ki se pojavljajo v diplomski nalogi.

3.1 DIPLOMACIJA

3.1.1 OPREDELITEV POJMA DIPLOMACIJA

Diplomacija je kot eden kompleksnejših pojmov v mednarodnih odnosih postala predmet preučevanja številnih avtorjev, ki so oblikovali različne, »a v bistvenih točkah ne nasprotujoče si definicije diplomacije« (Benko 1997, 255).

Celovito in obširno definicijo diplomacije lahko najdemo pri Benku (1998, 40), ki pravi, da je »/d/iplomacija institucija družbe, organizirane v državi, ki je nastala s pojavom in razvojem mednarodnih odnosov z nalogo, da na posredni in formalni ravni predstavlja državo in njene interese, jih prevaja v ustne in pisne dogovore ter z instrumentom pogajanj usklajuje kooperativna in razrešuje konfliktna razmerja med njimi«. Nicolson (1998, 4–5) prevzame definicijo iz *Oxford English Dictionary*: »Diplomacija je vodenje mednarodnih odnosov s pogajanjem, s katerimi ambasadorji in poslaniki te odnose prilagajajo in vodijo, razumemo pa jo tudi kot posel in spretnost diplomatov«. Vukadinović (1995, 109) razume diplomacijo kot spretnost, znanost, sposobnost, proces, prakso, funkcijo in institucijo, hkrati kot družbeno dejavnost in politični proces, katerega politični udeleženci stopajo v medsebojne odnose v mednarodnem okolju.

Diplomacija obsega različne definicije, ki se med seboj razlikujejo glede na avtorja in njegova teoretičnega izhodišča. V smislu navedenih definicij lahko diplomacijo razumemo kot obliko komunikacije z drugimi državami in sredstvo uresničevanja zunanjepolitičnih ciljev.

3.1.2 ZNAČILNOST DIPLOMACIJE

V literaturi pogosto zasledimo razlikovanje med klasično in sodobno diplomacijo, pri čemer je težko postaviti jasno časovno razmejitveno črto med eno in drugo, vendar Benko (1997, 260) verjame, da bi to mogel biti konec prve svetovne vojne. Razlike med

klasično in sodobno diplomacijo lahko opredelimo s primerjalnim opisom njihovih značilnosti (Benko 1997, 260–261):

1. v klasični diplomaciji so bile stalne organizacije in osebje ter predvsem stalne diplomatske misije v drugih državah edine oblike mednarodnega komuniciranja; danes so poleg parlamentarne diplomacije, *ad hoc* misij in konferenc na vrhu le ena od oblik;
2. dejavnost klasične diplomacije se je omejevala le na politično predstavljanje držav, medtem ko je sodobna diplomacija neposredno potrebna kot sredstvo za uresničevanje ekonomskih ciljev zunanje politike;
3. v klasični diplomaciji so se pogosto uporabljale metode tajne diplomacije, medtem ko se danes države podpisnice neregistriranih mednarodnih pogodb ne morejo sklicevati nanje pri organih OZN, kar zmanjšuje njihovo učinkovitost.

Russett in Star (1996, 246) menita, da je komunikacija bistvena značilnost diplomacije, kar pomeni, da je diplomacija način, s katerim država komunicira z zunanjim svetom in je usmerjena k drugim državam, njihovim vladam in predsednikom z namenom neposrednega vplivanja na drugo državo.

Druga svetovna vojna je prinesla spremembe ne samo v mednarodni skupnosti, temveč tudi v diplomaciji. Pomembno vlogo pridobijo mednarodne organizacije in države članice z oblikovanjem enotne in usklajene politike, predstavljajo nove oblike diplomatskega delovanja, med katerimi izstopa osebna diplomacija na vrhu. Osebna diplomacija na vrhu pomeni neposredno udeležbo predsednikov držav ali vlad na bilateralni ali multilateralni ravni.

3.1.3 FUNKCIJE IN NALOGE DIPLOMACIJE

Za razumevanje diplomacije je pomembno poznavanje njenih funkcij. Poullada (v Russett in Starr 1996, 246) določi pet bistvenih funkcij diplomacije:

1. uravnavanje konfliktov,
2. reševanje problemov med dvema ali več vladami,
3. pospeševanje in omogočanje medkulturne komunikacije na številnih področjih,
4. pogajanje in dogovarjanje o posebnih primerih, pogodbah in sporazumih,
5. celovito izvajanje in načrtovanje programa zunanjepolitičnih odločitev neke države v odnosu do druge.

Benko naloge diplomacije opredeli v trojni shemi: predstavljanje, pogajanje in opazovanje (1997, 258), kar predstavlja temelj in najmanjši skupni imenovalec opisov nalog diplomacije s strani številnih avtorjev. Morgenthau (1995, 661) diplomaciji bolj obširno dodeli naslednje štiri naloge:

1. določitev svojih ciljev glede na dejansko in potencialno moč, ki jo ima na razpolago za doseg te ciljev;
2. upoštevanje ciljev drugih narodov ter njihove obstoječe in dosegljive moči, da uresničijo te cilje;
3. določitev, do kolikšne mere so ti različni cilji med seboj primerljivi;
4. uporaba sredstev, primernih za doseg svojih ciljev.

Za izvajanje teh nalog navede dva instrumenta, ki ju ima diplomacija na voljo: službo za zunanje zadeve v glavnem mestu države pošiljateljice in diplomatske predstavnike, ki jih le-ta pošilja v glavna mesta držav sprejemnic (1995, 663).

3.1.4 VZPOSTAVITEV DIPLOMATSKIH ODNOSOV

Pogoj za vzpostavitev diplomatske misije je vzpostavitev diplomatskih odnosov, kar ureja Dunajska konvencija o diplomatskih odnosih (DKDO), ki v 2. členu določa, da se takšni odnosi vzpostavijo na podlagi vzajemne privolitve (Internet 8). Diplomatski odnosi med državama se lahko vzpostavijo s prijateljskimi stiki med vladama dveh držav, a stalni diplomatski odnosi obstajajo le z vzpostavitvijo diplomatske misije oz. izmenjavo diplomatskih misij (Feltham 1998, 3).

DKDO v 3. členu opredeli naslednje funkcije diplomatske misije (Internet 8):

1. predstavljanje države pošiljateljice v državi sprejemnici,
2. zaščito interesov države pošiljateljice in njenih državljanov v državi sprejemnici v mejah, ki jih dovoljuje mednarodno pravo,
3. pogajanja z vlado države sprejemnice,
4. seznanjanje z vsemi dovoljenimi sredstvi o pogojih in razvoju dogodkov v državi sprejemnici in poročanje o tem vladi države pošiljateljice,
5. pospeševanje prijateljskih odnosov med državo pošiljateljico in državo sprejemnico in razvijanje medsebojnih gospodarskih, kulturnih in znanstvenih odnosov.

Za diplomacijo v organizacijskem smislu je značilen obstoj stalne organizacije in osebja ter predvsem stalnih misij v drugih državah (Jazbec 1998, 24). Tako je diplomatska misija ali diplomatsko predstavništvo institucija, ki predstavlja državo pošiljateljico v državi sprejemnici in preko katere diplomati izvajajo svoje naloge in vzdržujejo diplomatske odnose med državama.

3.2 ZUNANJA POLITIKA

Russett in Starr (1996, 278–279) definirata zunanjo politiko tako, da besedno zvezo razčlenita in jo obravnavata ločeno. Politika je »odločitev ali sklop odločitev ali programov, ki nastopajo kot smernice ravnanja«, medtem ko je zunanje vse, kar je zunaj legalnih meja države na področjih, kjer država nima več pravne oblasti nad ljudmi ali nad ozemljem (ibid.). Avtorja sta z navedeno razčlenitvijo prišla do sklepa, da je »zunanja politika sklop smernic za odločitve o ljudeh, krajih in stvareh onstran meja države« (ibid.).

Že v definicijah diplomacije je vidno prepletanje z zunanjo politiko, kar pogosto privede do enačenja obeh pojmov, a razlikovanje med njima je nujno potrebno. Tako je v definicijah zunanje politike vidna usmeritev, ki določa, da je diplomacija način izvajanja ali metoda zunanje politike. Takšno videnje zasledimo pri Bullu (2004, 77):

Diplomacija vključuje oblikovanje in izvajanje zunanje politike države. Oblikovanje zunanje politike obsega zbiranje in ocenjevanje informacij o mednarodnem okolju in tehtanju alternativ zunanje politike. Izvajanje zunanje politike obsega komunikacijo z drugimi vladami in ljudmi, katerim se pojasni in upraviči izbrana politika, ter se zagotovi njihovo sodelovanje ali nevtralizira nasprotovanje s prepričevanjem ali prisilo.

V tem smislu lahko diplomacijo razumemo kot sredstvo izvajanja zunanje politike, medtem ko Russett in Starr (1996, 245) diplomacijo dojemata kot »bistveno neposredno metodo izvajanja zunanje politike«.

»Glavni cilj diplomacije je, da omogoči državam, da dosežejo cilje svoje zunanje politike brez uporabe sile, propagande ali prava« (Berridge 2005, 1). Cilje zunanje politike lahko v širšem smislu opišemo kot tiste stvari, za katere si prizadevajo voditelji

držav (Russett in Starr 1996, 283). Vendar vsak voditelj države določi lastne zunanjepolitične cilje, ki se razlikujejo od ciljev njegovega predhodnika kot tudi naslednika, skupna podlaga jim je nacionalni interes. Benko (1997, 239) določi širši kontekst oblikovanja zunanjepolitičnih ciljev glede na notranje družbenoekonomske in politične odnose, materialne in nematerialne elemente, ki določajo njihov položaj v mednarodni skupnosti oziroma značilnosti določenega mednarodnega sistema. Aparat, ki oblikuje zunanjo politiko države Vukadinović (1995, 152) razčleni tako, da na prvo mesto postavi predsednika države ali predsednika vlade, ki je v skoraj vseh državah tisti, ki ima največja pooblastila v zunanji politiki. Sledi mu minister za zunanje zadeve, ki je v stalni zvezi s predsednikom države ali z vlado, ima stike s svetom in nadzoruje delo zunanjega ministrstva (ibid.). Iz tega sledi, da predsednik države ali vlade oblikuje zunanjo politiko, medtem ko je naloga zunanjega ministra izvajanje in usklajevanje te politike.

3.3 POSEBEN ODNOS

Umestitev termina »poseben odnos« v teoretični okvir je v sodobni mednarodni literaturi zapostavljena. S to tematiko se je inovativno ukvarjala avtorica Lily Gardner Feldman, ki je leta 1984 razvila teoretični okvir posebnega odnosa na primeru ZRN in Izraela. Termin poseben odnos je bil prvič uporabljen v sodobnih mednarodnih odnosih leta 1897 za opis anglo-ameriškega odnosa (Internet 27). Tako je Winston Churchill v svojem znamenitem govoru, v katerem je uporabil termin železna zavesa, uporabil termin poseben odnos za opis odnosa med ZDA in Veliko Britanijo, pri čemer je povezal poseben odnos med državama s skupnim jezikom, zgodovino in sorodno družbo (Feldman 1984, 247).

Lily Gardner Feldman (1984, 262–266) je določila 3 bistvene temelje za vzpostavitev posebnega odnosa:

1. Zgodovinski odnos med dvema subjektoma predpostavlja ne le obstoj zveze v daljšem časovnem obdobju, temveč izpolnitev tega obdobja z zapletenimi zgodovinskimi prepleti med državama, tako pozitivnimi kot negativnimi. Pokazatelji zgodovinske prepletenosti sta medsebojno zavedanje in skupni običaji. Medsebojno zavedanje vključuje stalno upoštevanje druge države v oblikovanju zunanje politike, kar v pozitivnem smislu pomeni splošno

diplomatsko podporo drugi državi in zunanjo politiko skladno z njenimi interesi. Med dvema državama, med katerima ne obstaja zgodovinska prepletenost, je obstoj posebnega odnosa možen, če obstaja intenzivnost, ki lahko nadomesti ali dopolni zgodovinsko prepletenost.

2. Med prebivalci držav, ki imata poseben odnos, obstaja psihološki element, ki daje drugi državi in njenim prebivalcem poseben pomen, ki ga ostale države niso deležne. Ta poseben pomen je neke vrste pristranskost, ki se pojavi ob stiku z drugo državo.
3. Eden ključnih dejavnikov za nastanek posebnega odnosa je obstoj potrebe, za katero je država prepričana, da jo lahko izpolni le druga država. Za razvoj posebnega odnosa je potrebna vzajemna in sočasna zaznava potrebe.

Po mnenju Feldmanove (1984, 266) je posebnost odnosa med državama izražena v prednostni obravnavi določene države na več različnih področjih politike. Prednost državi je vidna tako v obliki kot vsebini politike in je redko izražena formalno (ibid.). Mnogi bilateralni odnosi, ki vsebujejo nekatere opisane značilnosti, postanejo poseben odnos, le če vpleteni državi priznata posebnost njunega odnosa in je le-ta sposoben preživeti krize in nesporazume. Posebni odnos odstopa od norme zunanjih odnosov neke države in se razlikuje od bilateralnih odnosov z drugimi državami.

Po mnenju Alexa Dancheva (v Pallade 1991, 62–63), avtorja, ki se je tudi ukvarjal s teoretičnim konceptom posebnega odnosa, vsebuje posebnost nekega odnosa idejo privilegiranosti in določen dostop do prijateljstva in zaupanja. Danchev (v Pallade 1991, 64) določi deset kriterijev posebnega odnosa: transparentnost, neformalnost, posplošitev, vzajemnost, ekskluzivnost, tajnost, zanesljivost, trajnost, potencialnost, mističnost.

Treba se je zavedati omejitev obeh teoretičnih konceptov. Feldmanova je svoj koncept razvila na podlagi analize odnosa med ZRN in Izraelom, kar pomeni, da njen koncept vsebuje specifične značilnosti preučevanega posebnega odnosa, medtem ko je Danchev koncept zastavljen precej ohlapno. Kljub njunim omejitvam sta razvita koncepta dobro zasnovana in nudita potreben okvir za določitev in preučevanje posebnega odnosa med državama. Prepoznavanje posebnega odnosa nam omogoča predvidevati obnašanje države v mednarodni skupnosti glede na državo, s katero ima vzpostavljen poseben

odnos, ter v njunem medsebojnem odnosu. Posebni odnosi so bolj stabilni in dolgotrajni, ter sposobni preživeti krize in nesoglasja med državama.

4 USTANOVITEV ZVEZNE REPUBLIKE NEMČIJE

Po kapitulaciji Nemčije 8. 5. 1945 je bilo njeno območje razdeljeno na štiri zasedbene cone, ki so jo upravljale države zaveznice: Velika Britanija, Francija, Sovjetska zveza (SZ) in Združene države Amerike (ZDA). Ustanovljen je bil zavezniški kontrolni svet, sestavljen iz štirih vojaških guvernerjev zaveznic, ki je predstavljal najvišjo instanco zavezniških sil. Na potsdamski konferenci so se zavezniki dogovorili, da je Nemčijo treba demilitarizirati, denatificirati, decentralizirati in demokratizirati (Internet 19). Kmalu so se pokazala ideološka razhajanja med zavezniki in doseganje soglasja ter sodelovanja glede nemškega vprašanja se je zdelo neizvedljivo. Nemčija je postajala prizorišče hladne vojne.

Britanska in ameriška zasedbena cona sta se 1. 1. 1947 združili v »*bi-cono*«, kasneje s priključitvijo francoske cone v »*tri-cono*« (Internet 2). Posledično so za vsako cono veljali različni načini upravljanja in različne reforme. Tako so zahodni zavezniki 20. 6. 1948 vpeljali novo denarno enoto, SZ je štiri dni kasneje odgovorila s popolno blokado zahodnega Berlina in lastno denarno reformo, ter z odstopom njenega predstavnika iz zavezniškega kontrolnega sveta (Internet 5). Z zračnim mostom je zahodnim zaveznikom uspelo skoraj leto dni uspešno oskrbovati prebivalce zahodnega Berlina.

4.1 NASTANEK DVEH NEMŠKIH DRŽAV

Trije zahodni vojaški guvernerji so ministrskim predsednikom zahodnih nemških dežel 1. 7. 1948 izročili »frankfurtske dokumente«, v katerih so bili določeni pogoji za ustanovitev zahodnonemške države (Internet 9). Le-ta naj bi imela demokratično ustavo, federalistično ureditev in zagotavljala temeljne človekove pravice in svoboščine. Zahodni zavezniki so si s tem dokumentom zagotovili določene pravice; tako so lahko iz varnostnih razlogov ponovno prevzeli oblast in vodili oz. usmerjali nemško zunanjo politiko.

Parlamentarni svet, sestavljen iz poslancev zahodnonemških deželnih zborov, se je 1. 9. 1948 sestal v Bonnu, da bi pričel s pripravljanjem predloga ustave. Za predsednika sveta je bil izvoljen Konrad Adenauer. Poslanci so bili enotni, da je ustava mišljena le kot

začasna ustava do tistega trenutka, ko bo Nemčija ponovno združena, zato so jo poimenovali Ustavni zakon (*Grundgesetz*). Začasnost ustavnega zakona je razen imena potrjevalo tudi dejstvo, da prebivalstvu ni bilo predloženo na glasovanje. Parlamentarni svet je ustavni zakon sprejel 8. 5. 1949 s 53 glasovi za in 12 proti, kasneje so ga potrdili tudi zahodni vojaški guvernerji in deželni zbori (Internet 3). Z razglasitvijo ustave 23. 5. 1949 je bila ustanovljena Zvezna republika Nemčija (ZRN) z glavnim mestom Bonnom.

Decembra 1947 je v sovjetski zasedbeni coni pod vodstvom Nemške socialistične stranke enotnosti¹ nastal Nemški ljudski kongres za enotnost in pravični mir (Internet 4). Ljudski kongres je marca 1948 ustanovil Ljudski svet, ki je imel nalogo izdelati osnutek ustave Nemške demokratične republike (NDR). Ljudski svet se je 7. 10. 1949 konstituiral v začasno skupščino NDR, ki je uveljavila ustavo, izvolila predsednika republike in prvo vlado NDR (Internet 4). S tem dejanjem je bila pet mesecev po ustanovitvi ZRN ustanovljena NDR z vzhodnim Berlinom kot prestolnico.

ZRN je bila z dnem svojega nastanka omejeno suverena. Z Zasedbenim statutom so si tri zahodne zaveznice zagotovile vrhovno oblast v ZRN; imele so pravico prevzeti popolno oblast iz varnostnih razlogov ali zaradi grožnje demokraciji (Internet 28). Vojaške guvernerje so nasledili visoki zahodni komisarji, ki so tvorili Zavezniško visoko komisijo, le-ti so imeli posebne pristojnosti na področju zunanje in notranje politike ter gospodarstva. S takšnimi ukrepi so zahodni zavezniki usmerjali razvoj ZRN.

Vendar je statut vseboval določbo, ki je omogočila njegovo revizijo po 12 mesecih. Tako je zvezni vladi uspelo revidirati Zasedbeni statut s Petersberškim sporazumom, sklenjenim med zveznim kanclerjem Adenauerjem in Zavezniško visoko komisijo 22. 11. 1949 (Internet 18). Sporazum je ZRN omogočil vzpostavitev konzularnih odnosov z drugimi državami, sklepanje trgovinskih sporazumov, sodelovanje v mednarodnih organizacijah in ukinitvev demontaž². V zameno je ZRN pristopila k statutu o Porurju. Sporazumu je ostro nasprotovala opozicija v zveznem parlamentu. Vodja opozicije Kurt Schumacher je kanclerja poimenoval »zavezniški kancler«, za kar je bil kaznovan z dvajsetdnevno izključitvijo iz parlamenta (Internet 7). Opozicija je bila mnenja, da

---

¹ Nemška socialistična stranka enotnosti je najpomembnejša politična stranka NDR, ki je nastala leta 1946 pod prisilo sovjetske zasedbene sile z združitvijo Nemške komunistične stranke in Socialnodemokratične stranke Nemčije.

² Demontaža pomeni razstavitev industrijskih objektov v Nemčiji po drugi svetovni vojni, z namenom oslabiliti Nemčijo in preprečiti ponovno agresijo (Internet 25).

Adenauerjeva navezava na Zahod pogloblja delitev Nemčije in s tem ogroža primarni cilj ZRN: ponovno združitev Nemčije.

Zunanji ministri treh zahodnih zaveznic in nemški kancler so 26. 5. 1952 podpisali Nemško pogodbo (*Deutschlandvertrag*), ki je končala zasedbo zahodnih zaveznic in odpravila Zavezniško visoko komisijo (Internet 16). Nemška pogodba je bila vezana na Sporazum o ustanovitvi Evropske obrambne skupnosti, saj sta lahko le skupaj stopila v veljavo. Zaradi neuspele ratifikacije sporazuma v francoskem parlamentu so Francija, Velika Britanija, Belgija, Nizozemska, Luksemburg, ZRN in Italija 23. 10. 1954 podpisale pariške sporazume.

Pariški sporazumi so bili sestavljeni iz revidirane Nemške pogodbe, hkrati pa so urejali pristop ZRN k Natu (*North Atlantic Treaty Organization* – Organizacija severnoatlantske pogodbe) in Zahodnoevropski uniji (Internet 6). Z revidirano Nemško pogodbo je ZRN pridobila suverenost nad svojo zunanjo in notranjo politiko (Internet 17). Zasedba zahodnih zaveznic je bila s tem uradno končana, vendar so le-te obdržale pravice in odgovornosti glede Berlina in Nemčije kot celote, do ponovne združitve Nemčije in podpisa mirovnega sporazuma. Tako je bilo v 5. členu Nemške pogodbe določeno, da so imele v primeru napada oz. grozečega napada, pravico poslati oborožene sile na območje zvezne republike brez njene privolitve (Internet 17).

Nemški zvezni parlament je pariške sporazume ratificiral 27. 2. 1955, v veljavo pa so stopili 5. 5. 1955, ko je ZRN pridobila suverenost (Internet 6).

5 USTANOVITEV DRŽAVE IZRAEL

Po koncu druge svetovne vojne je bil svet pretresen in ogorčen nad grozodejstvi nacističnega režima, ki so privedli do poboja 6 milijonov evropskih Judov³. Pod vtisom neizmerne trpljenja, ki so ga bili deležni Judi, se je pojavila potreba preživelim holokavsta nuditi neke vrste poplačilo oz. odškodnino, kar je privedlo do široke podpore njihovem prizadevanju za lastno državo. Sočasno so se v mednarodni skupnosti pojavili novi akterji, ki so bistveno prispevali k ustanovitvi države Izrael. ZDA in SZ kot novi velesili in z lastnimi interesi na Bližnjem vzhodu ter ustanovitev Organizacije združenih narodov (OZN) so igrali ključno vlogo.

Glavna politična sila, ki se je zavzemala za ustanovitev Izraela, je bilo sionistično gibanje, ki ga je leta 1897 ustanovil Theodor Herzl. Prvi pomembnejši dogodek je predstavljalo sprejetje Balfourjeve deklaracije o ustanovitvi judovske narodne domovine v Palestini leta 1917 s strani Velike Britanije. Vendar je ponovno naseljevanje Palestine povzročilo spore med Judi in arabskim prebivalstvom, s časom so del spora postale tudi britanske oblasti, ki so po neuspešnem reševanju konflikta februarja 1947 mandat nad Palestino prenesle na OZN (Internet 26).

OZN je problem reševala z ustanovitvijo Posebnega odbora za Palestino, katerega naloga je bila predložiti rešitve za nastalo situacijo. Največjo podporo, tudi s strani ZDA in SZ, je dobil večinski načrt, ki je predvideval delitev Palestine na dve državi: judovsko in arabsko, ter ustanovitev posebnega mednarodnega režima za Jeruzalem. Generalna skupščina je 29. 11. 1947 glasovala o resoluciji 181, ki je vsebovala večinski načrt. Resolucija je bila sprejeta s 33 glasovi za in 13 proti, 10 predstavnikov pa se je glasovanja vzdržalo. Arabske države so zavrnilo sprejeto resolucijo (Internet 26).

Po sprejemu resolucije so na območju Palestine izbruhnili spopadi, ki se jih britanska oblast, ki se je pripravljala na odhod z območja, ni niti trudila zaježiti. Zadnji dan britanskega mandata je začasna vlada z Deklaracijo o neodvisnosti države Izrael 14. 5. 1948 na podlagi »naravnih in zgodovinskih pravic in resolucije Organizacije združenih

---

³ »Ko mislimo na Jude kot pripadnike etnije oziroma naroda uporabljamo veliko začetnico, ko mislimo na jude kot pripadnike judovske vere – judaizma, uporabljamo malo začetnico. Seveda pa obe pripadnosti v veliki meri sovpadata« (Smrke 2000, 170).

narodov razglasila ustanovitev judovske države, imenovane država Izrael« (Ben-Gurion 2004, 55–57). V njej je bilo zapisano, da bo Izrael »odprl vrata vsakemu Judu, judovskemu ljudstvu pa zagotovil status enakovrednega naroda med narodi« (ibid.). Omenjen je bil tudi holokavst, in sicer kot katastrofa, ki je ponovno dokazala, da je nujno treba rešiti vprašanje brezdomovinskega in brezdržavnega judovskega naroda z ustanovitvijo judovske države v deželi Izrael (ibid.).

Le dobrih deset minut po razglasitvi države Izrael je sledilo prvo priznanje s strani ZDA. Že dan po razglasitvi so Egipt, Jordanija, Libanon, Sirija in Irak napadle novonastalo državo (Internet 26). Vojna se je končala z njihovim porazom, Izrael pa je utrdil svojo samostojnost in svoje ozemlje povečal za skoraj 50 odstotkov v primerjavi z načrtom OZN.

Kot prvi izraelski premier je bil izvoljen David Ben-Gurion, Chaim Weizmann pa je postal prvi izraelski predsednik.

6 OBDOBJE KONRADA ADENAUERJA (1949–1965)

Po drugi svetovni vojni je Nemčija izgubila ves ugled, bila je gospodarsko uničena in mednarodno zaničevana. Kot prvi nemški kancler po drugi svetovni vojni je bil 15. 9. 1949 izvoljen Konrad Adenauer, ki si je zadal nalogo, da Nemčiji povrne ugled, suverenost in blaginjo.

Za Adenauerja je bil najpomembnejši cilj priključitev ZRN krogu zahodnih držav pod vodstvom ZDA. Namen takšne integracijske politike z Zahodom je bilo postopno zmanjševanje vpliva zahodnih sil in pridobitev suverenosti. Zahodne države so podpirale ZRN na tej poti, predvsem ker so videle v močni ZRN zavezitev sovjetskega vpliva.

Odnos med Izraelom in ZRN se je začel z vprašanjem odškodnine. Po razglasitvi neodvisnosti je Izrael oslabila državljanska vojna, ki je terjala veliko žrtev in povzročila zaostanke v razvoju infrastrukture in gospodarstva. Obe državi sta imeli kljub moralnim pomislekom dobre razloge za vzpostavitev bilateralnih odnosov; Izrael je kot nova država potreboval finančno pomoč, ZRN pa si je prizadevala za priznanje in gospodarske stike z zahodnimi državami, pri čemer je bila »jasna in verodostojna politika do Izraela« nujen pogoj (Weingardt 2002, 82). Vendar Izrael ni priznaval ZRN in z njo ni želel imeti stikov glede na to, da so večino izraelskega prebivalstva sestavljali preživeli holokavsta, ki so do ZRN čutili sovraštvo.

V prvem nagovoru vlade 20. 9. 1949 se je Adenauer obvezal pomagati vojnim žrtvam, izgnanim in bombardiranim, vendar pri tem sploh ni omenil žrtev nacizma ali odškodnine (Weingardt 2002, 75). V svojem prvem intervjuju je kot nemški kancler 11. 11. 1949 v časopisu *Allgemeine Wochenzeitung der Juden in Deutschland* popravil to napako z izjavo, da je »volja nemškega naroda, da se krivica, ki je bila, v njihovem imenu s pomočjo zločinskega režima storjena Judom, popravi v takšni meri, kolikor je to možno« (Vogel 1967, 18). Hkrati je kancler razkril namero zvezne vlade, ponuditi Izraelu blago v vrednosti 10 milijonov nemških mark za obnovo, kar je Izrael popolnoma ignoriral. Izjave zveznega kanclerja ne moremo razumeti le kot osebno mnenje posameznika, neodvisno od političnega položaja, ki ga le-ta zaseda, to je bilo hkrati stališče zvezne vlade, ki jo je zvezni kancler sestavil in katere politične smernice

je določal. Vendar se je Adenauer zavedal, da večina političnih strank in prebivalstvo ZRN nista naklonjena povrnitvi škode.

A izraelska vlada ni bila pripravljena in ni želela pogajanja z ZRN ter je 12. 3. 1951 na zaveznike naslovila uradno noto, ki je dejansko bila usmerjena proti Nemčiji kot naslednici Tretjega rajha in zahtevala globalno odškodnino v višini 1,5 milijarde dolarjev, od katerih bi ZRN prevzela 1 milijardo, NDR pa ostanek. Izrael je odškodnino zahteval zaradi rehabilitacije in integracije preživelih v izraelsko državo. A zahodni zavezniki so zahtevo Izraela zavrnil z obrazložitvijo, da se mora Izrael o tem vprašanju dogovoriti neposredno z ZRN. Vlada Ben-Guriona je kot predpogoj za začetek pogovorov zahtevala izjavo ZRN o priznanju krivde (Wolffsohn 1993, 14). Adenauer je tako 27. 9. 1951 pred zveznim parlamentom podal izjavo o judovskem vprašanju in problemu povrnitve škode. Ta datum predstavlja ključen trenutek v nemško-izraelskih oz. nemško-judovskih odnosih, saj je Adenauer (v Vogel 1987, 45–46) v svoji vladni izjavi o judovskem vprašanju poudaril, da

je odnos Zvezne republike Nemčije do njenih judovskih državljanov določen v ustavnem zakonu. 3. člen ustavnega zakona določa, da je vsem ljudem zagotovljena enakost pred zakonom, ne glede na spol, izvor, raso, jezik, domovino, veroizpoved in politično ali versko prepričanje. Nadalje 1. člen ustavnega zakona določa, da je človeško dostojanstvo nedotakljivo in da je obveznost državnih oblasti ga spoštovati in varovati. Navedene pravne norme so neposredno veljavno pravo in obvezujejo vsakega nemškega državljana – še posebej pa državne uradnike – da obsodijo vsako obliko rasistične diskriminacije. /.../ Nemški narod je v svoji prevladujoči večini preziral zločine, storjene nad judi, in pri njih ni sodeloval. /.../ A v imenu nemškega naroda so se zgodili neizmerni zločini, ki zavezujejo k moralni in materialni povrnitvi škode, /.../.

Adenauer v svoji izjavi ni priznal krivde ali odgovornosti za trpljenje judov in v tem se jasno vidi dvojni odnos ZRN do zločinov nacizma. Adenauer (ibid.) s trditvijo »v imenu nemškega naroda« nakazuje na to, da je le manjšina sodelovala pri nacističnih zločinih in predpostavlja nekrivdo pri večini nemškega naroda, hkrati se govori o »neizmernih zločinih«, vendar ni besede o priznanju krivde. Adenauer je v izjavi priznal pravico do povrnitve škode, kot tudi potrdil zavezanost ZRN, da to izpolni, a hkrati določil

notranjepolitični način soočanja s preteklostjo, ki naj bi prinesel spravo in stabilnost, vendar je nemškemu narodu omogočil, da se izogne krivdi. Kljub temu da Adenauer dejansko ni priznal krivde, je izraelska vlada sprejela pripravljenost zvezne vlade, »da s predstavniki judovstva in države Izrael, ki je sprejela tako veliko brezdomnih judovskih beguncev, dosežejo rešitev glede problema materialne povrnitve škode« (v Vogel 1987, 47).

6.1 LUKSEMBURŠKI SPORAZUM

Naslednji korak v nemško-izraelskem odnosu se je zgodil 6. 12. 1951 v Londonu, kjer sta se srečala Adenauer in dr. Nahum Goldmann, predsednik *Claims conference*⁴ in Svetovnega judovskega kongresa. Iz tega srečanja je sledilo pismo, v katerem je Adenauer izrazil prepričanje, da je prišel pravi trenutek za začetek pogajanj o materialni povrnitvi škode, dr. Nahuma Goldmanna pa je prosil, da posreduje izraelski vladi pripravljenost nemške vlade, da sprejme izraelsko zahtevo v znesku štiri milijarde nemških mark kot pogajalsko osnovo. V pismu je Adenauer poudaril, da zvezna vlada problem povrnitve škode opredeljuje predvsem kot moralno obveznost in vprašanje časti nemškega naroda ter da bi pozdravili možnost pomagati državi Izrael z dobavo blaga (Vogel 1987, 51).

6.1.1 POGAJANJA

Kneset se je 9. 1. 1952 z glasovanjem, ki so ga spremljale nasilne demonstracije in čustvene debate, odločil začeti pogajanja z nemško zvezno vlado glede sporazuma o povrnitvi škode. Odločitev je sprejel z 61 glasovi za in 50 proti. Ben-Gurionu je uspelo uveljaviti neposredna pogajanja z ZRN z zagotovili, da pogajanja ne pomenijo sprave z ZRN in pozabe nacističnih zločinov. Pogajanja so se pričela 21. 3. 1952 v mestu Wassenaar na Nizozemskem. Nemško delegacijo je vodil Franz Böhm, njegov namestnik je bil Otto Küster, tajnik pa Abraham Frowein, nadzor so opravljali predstavniki ministrstva za finance, gospodarstva in zunanjih zadev. Nalogo sestaviti nemško delegacijo je Adenauer dodelil Walterju Hallsteinu državnemu sekretarju na zunanjem ministrstvu. Izraelsko delegacijo sta vodila dr. Giora Josephtal in dr. Felix Shinnar, delegacijo *Claims conference* pa Moses A. Leavitt. Izraelska delegacija je

---

⁴ Conference on Jewish Material Claims Against Germany (Konferenca o judovskih materialnih zahtevah do Nemčije) - Claims conference - krovna organizacija 23 judovskih organizacij v diaspori.

zahtevala 4,2 milijarde nemških mark, predstavniki *Claims conference* 2 milijardi nemških mark. Vendar se je kmalu izkazalo, da je nemška delegacija prišla na pogajanja brez konkretne ponudbe, saj finančni minister Schäffer in finančni svetovalec kanclerja Hermann Joseph Abs nista bila pripravljena na konkretne pogovore, dokler se ne konča Londonska konferenca o dolgovih, ki je potekala sočasno. Izraelsko-judovski delegaciji se je zdelo nesprejemljivo, da se Londonski konferenci daje prednost oz. da se povezuje povrnitev škode z vojnimi dolgovi (Weingardt 2002, 85). ZRN pa se ni bila pripravljena pogajati o celotnem znesku in časovni razporeditvi plačil pred zaključkom Londonske konference. Tako so bila pogajanja 9. 4. začasno prekinjena.

Abs se je 19. 5. ponovno sestal s Shinnarjem in mu ponudil dobavo blaga v vrednosti 100 milijonov nemških mark letno, kar se je izraelski strani zdelo skrajno žaljivo glede na predhodno zagotovilo nemškega kanclerja, da je pogajalska osnova 4 milijarde nemških mark. Ogorčena sta bila tudi vodja nemške delegacije Böhm in Küster, ki sta maja 1952 podala svoj odstop. Adenauer se je zavedal, da si ZRN ne more privoščiti neuspešnih pogajanj, saj je od tega odvisen njen politični ugled v svetu. Prepričal je Böhma, da ponovno prevzame svojo funkcijo, in 10. 6. 1952 je v Bonnu prišlo do odločilnega srečanja, ki so se ga udeležili vsi pomembnejši akterji: nemški kancler Adenauer, Goldman, Shinnar, Abs, Böhm, Hallstein, Frowein in Herbert Blankenhorn (vodja političnega oddelka zunanjega ministrstva). Na sestanku so se dogovorili o dokončnih zneskih, pri čemer se je ZRN zavezala, da bo izplačala 3,45 milijarde nemških mark. Določeni so bili posamezni letni obroki, tako so se dogovorili, da bo do 31. 3. 1954 ZRN Izraelu dobavila blago v vrednosti 400 milijonov nemških mark in nato v desetih letnih obrokih po 250 milijonov nemških mark. V zaključnih pogajanjih so se dogovorili o pogojih in seznamu blaga.

6.1.2 PODPIS SPORAZUMA IN RATIFIKACIJA

Nemški kancler Adenauer in izraelski zunanji minister Moshe Sharett sta 10. 9. 1952 v Luksemburgu podpisala Luksemburški sporazum⁵. S sporazumom se je ZRN zavezala, da bo Izraelu izplačala 3 milijarde nemških mark, *Claims conference* pa 450 milijonov nemških mark. V preambuli sporazuma je jasno zapisan namen sporazuma; povrniti

---

⁵ V uporabi je več različnih terminov za ta sporazum. V Nemčiji se uporabljala izraz *Wiedergutmachung*, ki pomeni odškodnino oz. povrnitev škode. V Izraelu pa *Schilumim*, kar pomeni plačilo ali povračilo. Najbolj primeren termin je »luksemburški sporazum«, po kraju podpisa sporazuma.

Izraelu stroške vključevanja in naseljevanja judovskih beguncev s področja Nemčije in področij, ki so bila pod nemško upravo, na ozemlje države Izrael.

Claims conference je bila v luksemburškem sporazumu dodeljena odškodnina 500 milijonov nemških mark. Ta znesek je bil dodeljen tistim judovskim beguncem, ki so se izselili v druge države, ne v Izrael. Ker pa *Claims conference* zastopa le verne Jude, je nemška vlada od tega zneska oddvojila 50 milijonov nemških mark za ustanovitev sklada za podporo neverujočih judov.

V luksemburškem sporazumu so določili kategorije blaga, ki jih Izrael lahko uvozi, in s tem onemogočili uvoz orožja. Uvoz blaga naj bi služil le širjenju naseljevanja in ponovnem vključevanju judovskih beguncev. Luksemburški sporazum ni bil samo sporazum med ZRN in Judi oz. organizacijami, ki so jih zastopale, temveč tudi z državo Izrael, kar pomeni, da se je pri tem izhajalo iz mišljenja, da leta 1948 ustanovljena judovska država moralno zastopa milijone umorjenih judov, za katere individualna odškodnina ni več možna (Hanf 1976, 321). Sporazum je bil sklenjen zaradi moralne odgovornosti Nemčije, ne pa zaradi mednarodnopravne pravice Izraela do vojne odškodnine, saj Nemško cesarstvo ni bilo v vojni z Izraelom, ki je bil ustanovljen šele leta 1948. ZRN je s sklenitvijo sporazuma pridobila na ugledu v mednarodni skupnosti, še posebej, ker je NDR zavračala vse judovske oz. izraelske zahteve po povrnitvi škode.

Podpisu sporazuma je sledila ratifikacija v obeh državah. V Izraelu je 19. 3. 1953 sledila potrditev s strani Parlamentarnega odbora za zunanje zadeve in varnost, 3 dni kasneje pa s strani vlade. Podpis sporazuma je v Izraelu izzval plaz ogorčenja in demonstracije, Ben-Gurion pa je le s težavo dosegel zahtevano večino za ratifikacijo sporazuma. Vodja opozicije v izraelskem parlamentu Menachem Begin je vodil demonstrante, ki so sporazum videle kot nacionalno sramoto in oskrnitev spomina na žrtve nacizma. Ponesrečena izbira imena je pripomogla k nesprejemljivosti sklenjenega sporazuma. V Nemčiji so uporabljali izraz *Wiedergutmachung*, ki pomeni odškodnino oz. povrnitev škode, pri čemer implicira možnost povrniti škodo oz. poplačati trpljenje Judov v času nacizma. V Izraelu pa so uporabljali izraz *Schilumim*, ki pomeni plačilo ali povračilo.

V ZRN je bila potrebna potrditev s strani zveznega sveta in nato zveznega parlamenta. Zvezni svet je februarja 1953 soglasno odobril sporazum, ki je moral prestati glasovanje tudi v zveznem parlamentu, kjer je bil 18. 3. 1953 potrjen z 239 glasovi za in 35 proti. Le 11 % prebivalstva ZRN je odobravalo dogovor z Izraelom, več kot polovica pa mu je

nasprotovala (Wolffsohn 1993, 19). Ratifikacija luksemburškega sporazuma predstavlja dosežek kanclerja Adenauerja, ki ga je izpeljal kljub nasprotovanju v lastni stranki in vladi ter odklonilnemu odnosu prebivalstva. Nasprotnike je prepričal z moralnimi in ekonomskimi argumenti, pri tem je treba izpostaviti argument o velikem ekonomskem vplivu Judov, ki bi lahko koristil ZRN, ki ga je Adenauer pogosto uporabil (Wolffsohn 1993, 18).

V sporazumu je bilo določeno, da se v Kölnu ustanovi izraelska misija, kar se je zgodilo maja 1953. Misija je bila ustanovljena, da se olajša izvajanje luksemburškega sporazuma, dejansko pa je izpolnjevala vse naloge veleposlaništva in vodja misije Felix E. Shinnar je imel status veleposlanika in vse pravice, ki iz tega izhajajo.

Prva nemška pošiljka je bila izvedena 30. 7. 1953 z izraelsko tovorno ladjo Haifa, 17. 2. 1955 pa je v izraelsko pristanišče prispela prva tovorna ladja pod nemško zastavo. Do konca leta 1965 je bil sporazum popolnoma izpolnjen.

6.1.3 ARABSKI PROTESTI

Arabske države so že v času pogajanj protestirale proti sporazumu, ki je Izraelu omogočal nadaljnji obstoj in mu gospodarsko zelo pomagal. Po podpisu sporazuma so protesti postajali vse glasnejši in odločnejši, njihov namen je bil preprečiti ratifikacijo. Arabske države so grozile z bojkotom nemškega blaga, prekinitvijo diplomatskih odnosov z ZRN in priznanjem NDR. Njihov argument je bil, da sporazum krši nevtralnost ZRN, saj so arabske države v vojnem stanju z Izraelom. ZRN je vztrajala, da kršitve nevtralnosti ni, saj je dobava blaga Izraelu namenjena izključno za miroljubne namene. ZRN kljub protestom ni imela namena prekiniti pogajanj ali preložiti ratifikacije, arabskim državam pa je bila pripravljena zagotoviti, da Izraelu ne bo dobavljala orožja ali streliva.

Drugi argument arabskih držav je bil, da bo sporazum porušil gospodarsko ravnovesje na Bližnjem vzhodu. ZRN je arabskim državam ponudila podporo z nemškimi strokovnjaki in inženirji kot tudi razširitev nemško-arabskega trgovanja. Arabskim državam je hkrati jasno in odkrito pojasnjevala, kakšna sta namen in vsebina luksemburškega sporazuma.

Kljub temu da arabske države niso uresničile svojih groženj, predvsem zaradi lastne neenotnosti, je njihova grožnja s priznanjem NDR zavrla nadaljnje približevanje med

ZRN in Izraelom. Hkrati sta bila ogrožena Adenauerjeva politika združevanja in princip izključnega zastopanja. ZRN je uspelo ohraniti dobre odnose z arabskimi državami, ker je dopuščala prepričanje, da je bila zaradi omejene suverenosti v podpis sporazuma prisiljena s strani ZDA (Wolffsohn 1993, 21).

6.2 HALLSTEINOVA DOKTRINA

ZRN je nudila razvojno pomoč Afriki, Aziji in Južni Ameriki, a ta veja njene zunanje politike je bila popolnoma podrejena problematiki vzhod-zahod. Bistveni del razvojne pomoči je bil namenjen temu, da prepriča države v razvoju, da ima ZRN izključno pravico zastopanja vseh Nemcev. ZRN je »vzpostavitev diplomatskih odnosov z NDR razumela kot sovražen akt, ki prispeva k poglobitvi deljenosti Nemčije« (Adenauer v Nećak 2002, 41).

Tako je zunanji minister ZNR von Brentano pred zveznim parlamentom 22. 9. 1955 poročal (Nećak 2002, 45):

Priznanje NDR pomeni mednarodnopravno priznanje delitve Nemčije na dve državi. Ponovna združitev potem ni več samo odprava prehodne motnje v organizmu naše vsenemške države; veliko bolj se spreminja v neskončno, mnogo težjo nalogo, združiti dve različni nemški državi. Če tretja država prizna NDR, mora Zvezna vlada to razumeti kot težnjo k priznavanju protipravne odcepitve dela nemškega ozemlja in kot vmešavanje v nemške notranje zadeve.

Hallsteinova doktrina⁶ je načelo zahodnonemške zunanje politike glede ponovne združitve Nemčije. Njen namen je bil državam prepričati priznanje NDR z grožnjo, da bo ZRN prekinila diplomatske stike s vsemi državami, ki bi navezale diplomatske stike z NDR. Iz tega razloga ZRN tudi ni navezala diplomatskih odnosov z državami vzhodnega bloka, izjema je bila SZ, s katero je ZRN navezala diplomatske odnose 13. 9. 1955.

Uporaba Hallsteinove doktrine v te namene je bila prvič postavljena pod vprašaj, ko je ZRN skušala združiti svoje moralne in politične obveznosti do Izraela, s svojimi

---

⁶ Hallsteinova doktrina je dobila ime po nemškem državnem sekretarju na zunanjem ministrstvu Walterju Hallsteinu, ki jo je razglasil leta 1956, vendar ni bil njen edini avtor.

političnimi in gospodarskimi interesi v arabskem svetu (Borowsky 1989, 34). Vsakršno izboljševanje odnosov med ZRN in Izraelom je impliciralo, da bodo arabske države priznale NDR. V doslednem in verodostojnem izvajanju Hallsteinove doktrine bi ZRN morala prekiniti diplomatske odnose s temi državami, česar pa zaradi lastnih interesov nikakor ni hotela.

Hallsteinova doktrina je iz instrumenta, katerega namen je bil odvrniti arabske države od priznanja NDR, postala argument proti zблиževanju ZRN in Izraela ter vzpostavitvi diplomatskih odnosov (Weingardt 2002, 110). Uporaba Hallsteinove doktrine je ZRN postavila v precep in odprla vrata izsiljevanju s strani arabskih držav. Kot posledica tega je bila vzpostavitev diplomatskih odnosov z Izraelom podrejena odnosu ZRN z arabskimi državami.

Po načelih te doktrine je ZRN pretrgala diplomatske odnose le z Jugoslavijo (19. 10. 1957) in Kubo (14. 1. 1963). Hallsteinova doktrina je bila kot politično načelo ukinjena, ko je ZRN vzpostavila diplomatske odnose z Romunijo, čeprav je ta imela diplomatske odnose z NDR.

6.3 NA POTI K DIPLOMATSKIM ODNOSOM

Po podpisu luksemburškega sporazuma je bila ZRN pripravljena vzpostaviti diplomatske odnose z Izraelom, vendar je Izrael to zavrnil zaradi odklonilnega odnosa izraelskega prebivalstva do tega vprašanja. Luksemburški sporazum se je izpolnjeval brez zapletov, kar je pri prebivalstvu povzročilo pozitivno vzdušje, ki je spodbudilo izraelske politike, da začnejo razmišljati o formalizaciji odnosov z ZRN. Izrael je prevzel pobudo za diplomatske odnose predvsem zaradi politične izolacije, izboljšanja odnosov z drugimi državami in strahu zaradi oboroževanja Egipta. ZRN je bila videna kot pomemben akter v mednarodni skupnosti, ki pridobiva na vplivu in moči. Sprva so bile pobude tajne in izražene na ravni srečanj med izraelskimi in nemškimi politikami. Javnost o tem ni bila obveščena, če pa je kaj pricurljalo v javnost, so sledili arabski protesti in takojšnje demantiranje s strani ZRN.

Shinnar je 16. 11. 1954 izrazil misel, da bi v Izraelu vzpostavili nemško misijo. S tem dejanjem bi bilo zadoščeno nemški želji po vzajemnosti, saj so bili odnosi z vzpostavitvijo izraelske misije v ZRN brez primerljive nemške misije predvsem

enostranski. Izrael je stal pred odločitvijo o postopni ali neposredni vzpostavitvi diplomatskih odnosov. Izraelska vlada je 15. 1. 1956 z veliko večino izglasovala vzpostavitev konzularnih odnosov z ZRN po tem, ko glasovanje o diplomatskih odnosih ni uspelo. Shinnar je 27. 1. 1956 Brentanu posredoval željo njegove vlade o postopni normalizaciji odnosov med državama. Ta bi na začetku obsegala vzpostavitev nemške misije, ki bi imela nalogo spremljati izpolnitev luksemburškega sporazuma, kasneje pa bi ta misija pridobila konzularna pooblastila. Tako bi popolni diplomatski odnosi bili vzpostavljeni enkrat kasneje.

Nemški zunanji minister Heinrich von Brentano je 14. 3. 1956 poslal pismo vodji izraelske misije v ZRN Felix E. Shinnarju, v katerem je potrdil pripravljenost nemške zvezne vlade, da v Izraelu načeloma ustanovi nemški urad, ki bi imel podoben status kot izraelska misija v ZRN. Vendar je na diplomatski konferenci 15 nemških vodij misij držav Bližnjega in Srednjega vzhoda, ki jo je vodil Hallstein, prišlo do sklepa, da vsebina omenjenega pisma ni izvedljiva. Nemški diplomati so bili predvsem v skrbeh zaradi groženj arabskih držav, da bodo v tem primeru priznale NDR, ter vedno večjega sovjetskega vpliva v tej regiji. Politika nemške enotnosti je bila steber nemške zunanje politike in ZRN je ni bila pripravljena ogroziti z vzpostavitvijo diplomatskih odnosov z Izraelom.

Vprašanje nemško-izraelskih odnosov je pridobilo mednarodni značaj in postalo vprašanje nasprotij med vzhodnim in zahodnim blokom. Zaradi odsotnosti von Brentana je Hallstein 14. 5. 1956 Shinnarju sporočil, da se ustanovitev nemškega urada v Izraelu prestavi. Shinnar je odgovoril, da je na podlagi danega odgovora edina odgovornost za prihodnost odnosov med obema državama na nemški strani. Čeprav je izraelska stran izrazila pripravljenost za vzpostavitev diplomatskih odnosov, ZRN zaradi strateških interesov na Bližnjem vzhodu ni bila pripravljena na takšen korak. Tako je prišlo do zamenjave vlog, Izrael je želel diplomatske odnose, ZRN pa se je izmikala.

6.4 DOBAVA OROŽJA

V času Sueške krize⁷ leta 1956 je bil kancler Adenauer pod velikim pritiskom s strani ZDA in OZN, da prekine storitve in dobavo, dogovorjeno v luksemburškem sporazumu. Adenauer je to zavrnil, saj je obveznosti iz luksemburškega sporazuma smatral za moralno odgovornost ZRN, hkrati je bilo dobavljeno blago namenjeno v miroljubne namene. ZRN tudi ni bila članica OZN in tako ni bila obvezana slediti njenim navodilom.

S to odločitvijo je Adenauer okrepil položaj Izraela in načrtovane mednarodne sankcije bi bile neuspešne. Odločnost Adenauerja je dala mednarodni javnosti, še posebej Judom po svetu in v Izraelu, jasno vedeti, kako močno je ZRN zavezana izpolnjevanju zgodovinsko pogojene odgovornosti do Izraela, in je omogočila potrebno pozitivno spremembo v odnosu izraelskega prebivalstva do ZRN.

Ben-Gurion je bil po prekinitvi dobave orožja s strani ZDA zaradi Sueške krize prepričan, da je drugi najprimernejši dobavitelj prav ZRN. Decembra leta 1957 se je zaradi indiskretnosti nekaterih ministrov v izraelski vladi v javnosti pojavila informacija, da namerava Izrael z ZRN skleniti dogovor o nakupu orožja. Nemška vlada je ostro reagirala na odkritje informacije in jo takoj demantirala. Posledično so se pogovori usmerili z nakupa orožja v ZRN v prodajo orožja ZRN. Obrambni minister Nemčije Franz Josef Strauß in izraelski obrambni minister Shimon Peres sta marca 1959 dosegla dogovor o nakupu izraelskega orožja uzi, ki je postal del standardne opreme nemške oborožene sile. S prodajo orožja ZRN se je porušil še en tabu, ena psihološko-moralna meja je bila presežena in izraelska javnost je to sprejela (Weingardt 2002, 121).

Adenauer je podpiral dogovore, s katerimi si je Izrael ustvaril izvozne trge in krepil svoje gospodarstvo. Bil je mnenja, da so dogovori o dobavi orožja način povrnitve škode in s tem obveznost ZRN. Za nemškega obrambnega ministra Strauša je pomembno vlogo igral tudi simboličen pomen, ki ga predstavljajo nemški vojaki z izraelskim orožjem. Strauß je v tem videl podporo Izraela nemški vojski in omilitev pomislekov o ponovni oborožitvi ZRN (Weingardt 2002, 120).

---

⁷ Sueška kriza se je pričela z nacionalizacijo Sueškega prekopa s strani Egipta, na kar je oktobra 1956 sledil napad s strani Izraela, Francije in Velike Britanije. Premirje je bilo vzpostavljeno z nastanitvijo prvih mirovnih sil ZN.

Sočasno s pogajanjem o nakupu orožja so Izraelci dajali pobude o dobavi orožja s strani ZRN. Pogajanja o dobavi orožja Izraelu so se nadaljevala v zelo tajnih pogojih, saj se je ZRN bala arabskih reakcij v primeru razkritja. Izrael je skušal ZRN prepričati z argumenti o moralni obvezi ZRN do Izraela in vzbujanjem slabe vesti, ker ZRN *de facto* Izraela še ni priznala. Navezava Izraela na ZRN je izhajala iz mednarodne izolacije, v kateri se je Izrael znašel po Sueški krizi. ZRN se je branila s politiko zunanjega ministrstva, da se na krizna območja ne pošilja orožja. Izraelski argumenti so našli posluh pri kanclerju in obrambnem ministru, vendar je bila zapovedana visoka tajnost, saj so se dogovori sprva sklepali brez vednosti nemškega in izraelskega zunanjega ministrstva.

Prva dobava orožja Izraelu je bila izvedena spomladi 1959. Dejanski obseg in kvaliteta dobave orožja nakazujeta na poseben položaj Izraela med državami prejemnicami pomoči s strani ZRN. Sprva je dobava orožja obsegala presežni material nemške zvezne vojske kot npr. motorna vozila, helikopterje in protitankovske rakete. Kasneje se je razširila na podmornice, tanke, vrednost pa je dosegla stotine milijonov dolarjev. O dejanskem obsegu in vsebini nemške dobave orožja tudi do danes zaradi stroge tajnosti, ki je bila določena, ni na voljo točnih podatkov ali dokumentov. Kasneje je na željo ZDA dobavo ameriškega orožja Izraelu prevzela ZRN.

6.5 SREČANJE ADENAUER – BEN-GURION

Zaradi pozitivne spremembe odnosa izraelskega prebivalstva do ZRN, ki je bila posledica Izraelu naklonjene politike ZRN v času Sueške krize, je Ben-Gurion na tiskovni konferenci 27. 6. 1957 javno izrazil upanje, da bosta ZRN in Izrael kmalu vzpostavili diplomatske odnose. Ben-Gurion je odločno in javno zastopal prepričanje, da ZRN predstavlja »novo Nemčijo«, ki nima ničesar skupnega s Hitlerjevo Nemčijo, in se hkrati zavzemal za vzpostavitev diplomatskih odnosov z ZRN.

Izrael je apeliral na ZRN, da se razreši nevzdržna situacija, ki se je razvila v prejšnjih letih in da se vzpostavijo diplomatski odnosi. Po njihovem mnenju je bil strah ZRN pred arabskimi odzivi pretiran in neutemeljen. Tudi skupno srečanje med Adenauerjem in Ben-Gurionom na tej točki ni prineslo napredka.

Prvo zgodovinsko srečanje med kanclerjem ZRN in premierjem Izraela se je zgodilo skoraj osem let po podpisu luksemburškega sporazuma 14. 3. 1960 v New Yorku. Srečanje je bilo izrednega pomena za oba državnika. Javnosti je preneslo sporočilo, da Izrael zaupa novi in spremenjeni ZRN kljub številnim antisemitskim dogodkom, ki so se v tistem času pojavili v ZRN in škodili njenemu mednarodnem ugledu. Ben-Gurion je Adenauerju izrazil željo, da bi Izrael prejel kredit v vrednosti 500 milijonov dolarjev, čemur je Adenauer ustno pritrdil. Prav zaradi te prošnje se je Ben-Gurion odrekel omenjanju vprašanja vzpostavitve diplomatskih odnosov.

Srečanje med Adenauerjem in Ben-Gurionom lahko kljub njunim različnim motivacijam označimo za vrhunec njunih prizadevanj preseči tragično preteklost. Ben-Gurion je želel okrepiti gospodarsko in politično navezavo na ZRN, medtem ko je Adenauer želel povrniti ugled ZRN.

Kljub pozitivnim premikom v njunih odnosih ZRN ni bila pripravljena z Izraelom vzpostaviti diplomatskih odnosov ne glede na to, da je Izrael jasno nakazal, da je pripravljen na ta korak. Ben-Gurion je decembra 1962 v intervjuju poudaril, da Izrael ne bo dal pobude za vzpostavitev diplomatskih odnosov, saj mora to storiti nemška vlada, ter da bi on osebno takšen predlog sprejel (Vogel 1987, 215). Vendar so tudi ZDA kot tradicionalne zaveznice Izraela podpirale takšno politiko ZRN. Tako so ZDA leta 1963 dale jasno vedeti, da je zelo pomembno, da ZRN obdrži vpliv na arabske države, hkrati pa ne spodbujajo niti odsvetujejo vzpostavitev diplomatskih odnosov z Izraelom. S takšnim stališčem ZDA ter pomanjkanjem večine v vladi je odločitev Adenauerja, da vzpostavitev diplomatskih odnosov z Izraelom trenutno ni mogoča, razumljiva. Izrael je bil nad odločitvijo ZRN in stališčem ZDA presenečen in razočaran.

6.6 NEMŠKI STROKOVNJAKI V EGIPTU

Judovska javnost je bila zgrožena in osupla ob dejstvu, da nemški strokovnjaki pomagajo Egiptu v proizvodnji vojaških raket, ki pomenijo resno grožnjo Izraelu. Izraelska zunanja ministrica Golda Meir je pozvala nemško vlado k ukrepom proti omenjenim strokovnjakom, vendar le-ta ni imela pravnih sredstev, da bi proti njim ukrepala, hkrati je bila mnenja, da ni mogoče nedvoumno dokazati, da je neposredna narava njihovega dela vojaška. Izrael je v odgovoru nemške vlade videl pomanjkanje resne volje. Po 14 mesecih neukrepanja s strani nemške vlade je izraelski kneset

oziroma parlament leta 1964 sprejel resolucijo, v kateri je nemško vlado ponovno pozval, naj zaustavi delovanje nemških strokovnjakov v Egiptu, ki predstavlja resno grožnjo varnosti Izraela in miru na Bližnjem vzhodu. V odsotnosti pravne rešitve problema je ZRN znanstvenikom ponudila finančne in strokovne donose, zaradi katerih so privolili v vrnitev v ZRN. Kljub temu so nekateri nemški znanstveniki še naprej delali za Egipt, vendar je vprašanje sčasoma izgubilo na pomembnosti.

Afera je pustila posledice na odnosu med obema državama. Izraelsko prebivalstvo je bilo mnenja, da se ZRN skuša izogniti odgovornosti in da se ni spremenila. ZRN je kritizirala takšno, po njenem mnenju, protinemško kampanjo. Obe vladi sta pokazali nerazumevanje za stališče nasprotne strani. Ben-Gurion in Peres sta odločno zagovarjala ZRN predvsem zaradi tajnih dogovorov o dobavi orožja, ki jih nista želela ogroziti. S tem sta bila deležna vedno ostrejših in glasnejših kritik, ki so svoj vrhunec dosegle v odstopu Ben-Guriona 16. 6. 1963, nasledil ga je Levi Eschkol. Samo 4 mesece kasneje je odstopil tudi Konrad Adenauer, ki ga je nasledil Ludwig Erhard.

Zamenjava oblasti označuje konec obdobja Konrada Adenauerja in pričetek obdobja Ludwiga Erharda. V bilateralnih odnosih med državama se je nadaljevala usmeritev, ki sta jo določila Ben-Gurion in Adenauer, čeprav se izraelska stran ni držala zadržanosti glede kritiziranja ZRN, ki jo je zagovarjal Ben-Gurion. Tako sta se poslovila dva velika voditelja in močni avtoriteti, ki sta na podlagi medsebojnega spoštovanja naredila prve korake k vzpostavitvi nemško-izraelskega odnosa.

7 OBDOBJE LUDWIGA ERHARDA (1963–1966)

Kancler Erhard je v odnosu do Izraela nadaljeval pot, ki jo je začrtal njegov predhodnik Adenauer.

7.1 DEBATA O ZASTARANJU

V ZRN se je jeseni 1964 pričela razprava o zastaranju zločinov, ki so se zgodili v času nacizma. Po takratnem veljavnem pravu zločini, kot so umor, poskus umora in pomoč pri umoru zastarajo 20 let po dejanju, kar bi pomenilo, da bi zločini, ki so se zgodili v času nacizma, zastarali 20 let po koncu vojne, torej 8. 5. 1965. To bi pomenilo neke vrste pomilostitev za zločince, ki so se po vojni uspešno skrivali. Debata je vzbudila ostre kritike ne samo v Izraelu, temveč v celotni mednarodni skupnosti. Zagovorniki zastaranja so bili mnenja, da bi sprememba roka zastaranja bila protipravna, hkrati pa je nemška javnost želela zaključiti s pregonom nacističnih zločincev, ki so boleče spominjali na preteklost in krivdo. Nasprotniki zastaranja so bili mnenja, da bi moral prevladati moralni vidik. Kompromis je bil dosežen tako, da zastaranja niso niti potrdili, niti ukinili, ampak enostavno prestavili na kasnejši čas, kar je predstavljalo začasno rešitev in preložitev problema. Leta 1969 in 1979 se je debata ponovno odprla in sprejeta je bila odločitev o popolni ukinitvi zastaranja za nacistične zločine. Če bi ZRN takšno odločitev sprejela že leta 1964, bi se izognila izgubi verodostojnosti v očeh mednarodne javnosti, še posebej izraelske.

7.2 VZPOSTAVITEV DIPLOMATSKIH ODNOSOV

Leta 1964 je politiko ZRN do Izraela obremenjevala debata o nemških strokovnjakih v Egiptu in debata o zastaranju nacističnih zločinov, hkrati je Izrael želel vzpostaviti diplomatske odnose, Egipt pa je grozil, da bo v tem primeru priznal NDR. Odnos med nemškim kanclerjem Erhardom in izraelskim premierjem Eschkolom je bil posledično hladen. Novi udarec je sledil, ko sta konec oktobra 1964 časopisa *Frankfurter Rundschau* in *New York Times* razkrila tajno dobavo orožja Izraelu s strani ZRN. Po začetnih poskusih demantiranja sta obe državi priznali resničnost zgodbe. Presenetljivo izgubljeno in nebogljeno je odreagirala vlada ZRN, ki je bila popolnoma nepripravljena

na razkritje. Notranji protesti so bili usmerjeni proti samovoljnemu delovanju vlade v tako pomembni zadevi, izbruhnili so nesoglasja znotraj nemške vlade, še posebej med obrambnim ministrom Straußom, ki je omenjeno dobavo dogovoril in zunanjim ministrom Schröderom, ki o tem ni bil obveščen. Večina političnih strank je bila proti dobavi orožja Izraelu, saj dobava orožja v krizna območja ni bila v skladu z smernicami nemške zunanje politike. ZRN se je skušala z Izraelom dogovoriti o prekinitvi dobave in denarni kompenzaciji za preostanek še ne dobavljenega orožja, kar je Izrael odločno zavrnil in označil takšno odločitev kot popuščanje arabskim zahtevam in izsiljevanjem.

Arabske države so pod vodstvom Egipta po spoznanju o nemški dobavi orožja Izraelu grozile s prekinitvijo diplomatskih odnosov z ZRN in vzpostavitvijo *le-teh* z NDR. Napovedan obisk Egipta s strani vodje NDR Walterja Ulbrichta je še bolj obremenil napete odnose med ZRN in arabskim državami. ZRN je obisk Ulbrichta označila za sovražno dejanje in ga skušala preprečiti z grožnjo, da bo ustavila razvojno pomoč Egiptu, vendar brez učinka. ZRN je popustila pod arabskimi in notranjepolitičnimi pritiski in 12. 2. 1965 sklenila, da ne bo več dobavljala orožja v napeta območja, kar je pomenilo ustavitev dobave orožja Izraelu. Kneset je 15. 2. 1965 sprejel sklep, v katerem so izrazili jezo in ogorčenje nad odločitvijo ZRN. Da bi popravil ugled ZRN, je Erhard odločil ustaviti gospodarsko pomoč Egiptu, na kar so arabski zunanji ministri odreagirali s skupno resolucijo, v kateri so najavili prekinitev diplomatskih odnosov z ZRN v primeru vzpostavitve diplomatskih odnosov z Izraelom.

ZRN je postala tarča kritik tako judovske kot nemške javnosti, ki so kritizirale njeno šibko in neodločno držo (Borowsky 1989, 35). Erhard je bil prisiljen prevzeti pobudo, da dokaže svojo vodilno vlogo in demonstira zunanjo suverenost ZRN. Erhard je 7. 3. 1965 brez posvetovanja sprejel odločitev o takojšnji in popolni vzpostavitvi diplomatskih odnosov z Izraelom. Sklicujoč se na pristojnost zveznega kanclerja, ki je zapisana v 65. členu ustavnega zakona, da določa smernice politike, je dal navodilo, da se Izraelu predlaga vzpostavitev diplomatskih odnosov.

Kneset je 16. 3. 1965 glasoval o predlogu ZRN in ga sprejel z 66 glasovi za in 29 proti. V tednih, ki so sledili, so se reševala nerešena vprašanja, kot so ustavitev dobave orožja in oblika kompenzacije ter vprašanje nemških strokovnjakov in zastaranja nacističnih zločinov. Državi sta se dogovorili o delni izpolnitvi dobave, večji del v obliki finančne izravnave, ki je Izraelu omogočila nakup orožja v drugih državah. Tudi glede ostalih

nesoglasij je bila dogovorjena sporazumna rešitev in tako ni bilo več ovir za vzpostavitev diplomatskih odnosov.

ZRN in Izrael sta vzpostavili diplomatske odnose 12. 5. 1965 s skupno izjavo o vzpostavitvi diplomatskih odnosov, ki jih je nemška vlada označila za rešitev nujnega problema nemške politike in pomemben korak na poti normalizacije odnosov na Bližnjem vzhodu. Za prvega nemškega veleposlanika v Izraelu je bil imenovan Rolf Pauls, ki je 19. 8. 1965 ob hudih protestih predal izraelskemu predsedniku Salmanu Schasarju poverilno pismo. Prvi izraelski veleposlanik v ZRN je postal Asher Ben Natan s predajo poverilnega pisma nemškemu predsedniku zveznega sveta Georgu Augustu Zinnu.

Po vzpostavitvi diplomatskih odnosov z Izraelom je večina arabskih držav prekinila diplomatske odnose z ZRN z izjemo Tunizije, Libije in Maroka. Gospodarske posledice so bile neznatne, saj so bile arabske države v večji meri odvisne od ZRN kot le-ta od arabske dobave nafte. Nasser je skušal države Arabske lige prepričati, da bi vzpostavile diplomatske odnose z NDR, vendar si tako pomembnega koraka ni upala narediti nobena arabska država, kaj šele Arabska liga kot celota. Šele po letu 1969 so sledila priznanja NDR, vendar je takrat ZRN spremenila svoj odnos do NDR in Hallsteinova doktrina ni bila več v uporabi. Irak je 1. 5. 1969 kot prva nekomunistična država priznal NDR, sledile so druge arabske države (Hanf 1976, 322). Otoplitev odnosov je sledila po letu 1969, ko so diplomatske odnose z ZRN ponovno vzpostavile Alžirija, Egipt, Sudan in Libanon (ibid.).

Položaj ZRN na Bližnjem vzhodu se je z vzpostavitvijo diplomatskih odnosov z Izraelom okrepil, »nastopilo je stanje, ki bi lahko bilo doseženo že prej, v primeru pogumnejše in doslednejše politike« (Weingardt 2002, 164). Izrael je po ustavitvi dobave orožja s strani ZRN le-to začel prejemati s strani ZDA. Prav tako se je z vzpostavitvijo diplomatskih odnosov z ZRN okrepil mednarodni ugled in položaj Izraela.

8 OBDOBJE WILLYJA BRANDTA (1966–1974)

Novembra 1966 je Erhard odstopil, za njegovega naslednika je bil izvoljen Kurt Georg Kiesinger, vicekancler in zunanji minister pa je postal Willy Brandt. Vsebinsko in karakternostno spremenjena politika do Izraela je bila začeta z novo vlado, ki je želela neovirano izvajati zunanjo politiko ZRN, brez konstantnega upoštevanje izraelskih interesov.

Zgodnje zaupanje do »nove Nemčije« je bilo mednarodno in predvsem v Izraelu tesno povezano z osebnostjo Konrada Adenauerja. Pomembnost Adenauerja v meddržavnih odnosih je bila še posebej vidna, ko je 19. 4. 1967 umrl. Pogreba so se udeležili ameriški predsednik Johnson, francoski predsednik de Gaulle in izraelska delegacija, ki so jo sestavljali bivši premier Ben-Gurion, zunanji minister Abba Eban in Felix Schinnar, nekdanji vodja izraelske misije.

8.1 ŠESTDNEVNA VOJNA

Spomladi 1967 se je situacija na Bližnjem vzhodu zaostila. Egiptovska vojska je 14. 5. 1967 stopila v vojaško pripravljenost, egiptovski predsednik Nasser je ukazal umik mirovnih sil OZN in zaprl Tiransko ožino za izraelske ladje. Z umikom enot OZN so bile na območju prekopa egiptovske in izraelske enote neposredno soočene. Kljub zagotovilom izraelskega premiera Levija Eschkola, da Izrael nima namena ogroziti varnosti, teritorija ali legitimnih pravic arabskih držav, Nasser v svojih govorih da jasno vedeti, da ima namen napasti Izrael, pri čemer uničenje Izraela razglasi za temeljni cilj. Ustanovitev obrambnega pakta med Sirijo in Egiptom, kasneje se pridružita še Jordanija in Irak, je povod za nezaupanje in naraščajoče napetosti. Izraelski generalni štab poziva k preventivnem napadu Egipta, a Eschkol omahuje, ker čaka na soglasje ZDA. Nestrpnost in nesporazumi v izraelski javnosti so vedno večji, zato Eschkol 1. 6. ustanovi vlado nacionalne enotnosti, ki jo sestavlja koalicija vseh strank v parlamentu z izjemo komunistov. Izrael 5. 6. 1967 z bliskovitim napadom doseže element presenečenja in v šestih dneh porazi številčnejše oborožene sile treh arabskih držav Egipta, Jordanije in Sirije. V šestdnevni vojni Izrael osvoji Sinajski polotok, Golansko planoto in Zahodni breg, vključno s starim delom mesta Jeruzalem. Jordanija že 7. 6.

konča z bojevanjem, Egipt ji sledi naslednji dan. Zaradi odločnega vztrajanja OZN se 10. 6. prekinejo boji s Sirijo, potem ko je Izrael prodrl 20 km daleč na njeno območje. Arabske države so doživele ponižanje in poraz, Izrael pa je v šestih dneh zavzel območje med Jordanijo in Sueškim kanalom, ki je štirikrat večje od samega Izraela. S političnega, verskega, predvsem pa psihološkega vidika je bila osvojitev starega mestnega dela Jeruzalema najpomembnejša.

Izrael ni imel namena obdržati zasedenih območij, temveč jih je bil pripravljen vrniti pod pogojem, da bi s prizadetimi državami dosegli sporazum o miru in demilitarizaciji ter priznanju Izraela. Na konferenci arabskih držav v Khartumu avgusta 1967 so države soglasno potrdile in sprejele tri NE-je: »NE priznanju Izraela, NE miru z Izraelom in NE pogajanjem z Izraelom«, s čimer je bila »korekcija teritorialnih posledic vojne nemogoča« (Weingardt 2002, 186). Poraz arabske enotnosti v šestdnevni vojni je povzročil okrepitev palestinskih terorističnih skupin, hkrati pa spremenil izraelsko-arabski konflikt v izraelsko-palestinskega.

Opozorila in zahteve OZN, SZ in ZDA so bile neučinkovite, obe svetovni sili nista mogli preprečiti vojne. Nekatero arabske države so prekinile diplomatske stike z ZDA, nekatere komunistične države in SZ pa z Izraelom. Konflikt je pokazal, da niti ZDA niti SZ nimata dejanske kontrole nad svojimi varovanci. ZDA se je odločila za aktivnejše delovanje na Bližnjem vzhodu, kar je pomenilo poskus reševanja izraelsko-palestinskega konflikta. Odnos do Izraela je spremenila tudi Francija, ki je Izrael v šestdnevni vojni označila za agresorja in glavnega krivca za nastalo situacijo v regiji. Francija je v začetku šestdnevne vojne nemudoma zaustavila dostavo orožja Izraelu, vendar večjih posledic ni bilo, saj so ZDA po zmagoslavju Izraela ukinile embargo na orožje, vzpostavljen v Sueški krizi. Sprememba odnosa Francije do Izraela ni imela večjih posledic, vendar se je dolgoročno izkazala za zelo pomembno, predvsem v okviru razvoja skupne evropske zunanje politike.

Konec junija 1967 je Izrael vzhodni Jeruzalem vključno s starim mestom razglasil za del Izraela. Protesti OZN in arabskih držav so bili neučinkoviti, 22. 11. 1967 je Varnostni svet OZN sprejel resolucijo 242, s katero je pozval Izrael, da se umakne z vseh zasedenih ozemelj, in vsaki državi v regiji priznal pravico, da živi v miru znotraj varnih in priznanih meja (Internet 20).

V ZRN so šestdnevno vojno doživljali kot neenakopraven boj med majhnim judovskim Davidom in močnim arabskim Goljatom. Prebivalci ZRN so organizirali razne oblike pomoči in donacije, ki so dokazovale solidarnost in naklonjenost do Izraela. Zvezni parlament je obsodil arabsko agresijo, vendar se je hkrati zavzemal za nevtralnost v konfliktu, pri čemer je nemški kancler poudaril, da v tem primeru ne gre za »nevtralnost srca« (Deutschkron 1983, 339). ZRN se je zavzemala za politiko nevmešavanja, da bi obdržala dobre odnose z vsemi vpletenimi državami in se je izogibala formalnem izkazovanju naklonjenosti do katere od strani v konfliktu.

Iz tega razloga je prišlo do diskusij, ko je Izrael zaprosil za dobavo 20.000 do 30.000 plinskih mask, ker se je bal arabskih napadov s strupenim plinom. Kancler in zunanji minister sta bila naklonjena izraelski prošnji, medtem ko je obrambni minister Schröder prošnjo zavrnil, ker bi to pomenilo vmešavanje ZRN v lokalni konflikt. Poslabšanju odnosa med obema državama so se izognili tako, da je vlada izpolnitev prošnje predala notranjemu ministru z utemeljitvijo, da so plinske maske namenjene zaščiti civilnega prebivalstva in ne v vojaške namene, ter potemtakem ne sodijo pod pristojnost obrambnega ministra. S tako obrazložitvijo je notranje ministrstvo Izraelu poslalo 20.000 plinskih mask. Hkrati je ZNR Izraelu dobavila tudi tovornjake.

V intervjuju s nemškim časopisom Die Welt se je izraelski premier Eschkol zahvalil nemškemu narodu za izkazano solidarnost in poudaril, da odnosi med obema državama še nikoli niso bili tako dobri (Deutschkron 1983, 340). Drugi dogovor o gospodarski pomoči je bil podpisan 4. 10. 1967 brez dodatnih pogajanj ali sprememb.

Kljub izboljšanju odnosa med Izraelom in ZRN so se po drugi strani zelo poslabšali odnosi med ZRN in arabskimi državami. Arabske države so ZRN dojemale kot podpornico Izraela in njen vpliv v tem delu sveta je upadel. ZRN se je odločila za spremembo politike do Bližnjega vzhoda, kar ji je zmaga Izraela le olajšala. Izrael je po vojni postal država, ki se je sposobna sama braniti in ni odvisna od tuje pomoči. »To je zrelativiziralo občutek, ki ga je ZRN doživljala kot breme, da je nemška pomoč nujna za preživetje Izraela« (Weingardt 2002, 192).

18. 7. 1968 je bil po kratkih pogajanjih podpisan tretji gospodarski sporazum med ZRN in Izraelom. Od vzpostavitve diplomatskih odnosov je ZRN odobrila Izraelu kredite v skupni vrednosti 535 milijonov nemških mark. Glede na letno finančno pomoč, ki jo je

ZRN nudila državam, je Izrael zasedal drugo mesto, takoj za Indijo z 150-krat večjim prebivalstvom. Privilegiran status Izraela je bil nedvoumen.

Leta 1969 je prišlo do zamenjave oblasti v ZRN in Izraelu. Levija Eschkola je nasledila Golda Meir, ki je zagovarjala ostrejšo politiko od svojega predhodnika. Novi in prvi socialdemokratski kancler ZRN je postal Willy Brandt, zunanji minister pa Walter Scheel. Sprememba vlade je prinesla tudi spremembe v odnosu do Izraela.

Izraelski zunanji minister Abba Eban je po menjavi oblasti v ZRN kot prvi zunanji minister Izraela februarja 1970 obiskal ZRN. Njegov obisk je bil zasenčen z napadom arabskih teroristov na izraelsko letalo v Münchnu, pri čemer je umrl en Izraelec, 8 ljudi je bilo poškodovanih, ter požigom judovskega doma za ostarele v Münchnu, kjer je umrlo 7 ljudi. Eban se je srečal z zunanjim ministrom Scheelom, ki je že leta 1969 odnos ZRN do Izraela opisal kot odnos s katero koli drugo državo, brez posebnosti (Weingardt 2002, 198). Eban je Scheelovo stališče o normalizaciji odnosov med državama zavrnil. Scheel je julija 1971 ob obisku Izraela priznal, da ima ZRN posebno odgovornost do Izraela, vendar ni omenil posebnega odnosa med obema državama. Eno leto kasneje je Scheel ponovno poudaril, »da med ZRN in Izraelom ne obstajajo posebni odnosi, temveč dobri odnosi, ki imajo posebno zgodovinsko ozadje« (Vogel 1987, 433).

Odnosi ZRN z arabskimi državami so bili od šestdnevne vojne slabši, s tem, ko je Irak maja 1969 priznal NDR, sledili so mu Sudan, Sirija, Egipt, pa so dosegli najnižjo točko. Hallsteinova doktrina je bile v tem primeru neuporabna, saj ZRN ni imela vzpostavljenih diplomatskih odnosov s temi državami.

8.2 TERORISTIČNI NAPAD IN PRVI OBISK KANCLERJA

7. 12. 1970 je Willy Brandt uradno obiskal Varšavo in z nemo simbolno gesto, ko je pokleknil pred varšavskim getom, povrnil zaupanje Izraelcev, medtem ko so bila mnenja v ZRN deljena. Kasneje je Brandt potrdil, da nemško-izraelski odnos nosi pečat posebnosti: neizbrisljiv umor milijonov Judov (Deutschkron 1983, 349).

V času olimpijskih iger 5. 9. 1972 v Münchnu je teroristična organizacija Črni september zajela 11 izraelskih športnikov in zahtevala izpustitev 200 arabskih zapornikov iz Izraela. ZRN se je po posvetovanju z izraelskimi varnostnimi

strokovnjaki in odobritvi izraelske vlade odločila osvoboditi talce. Pri tej akciji je življenje izgubilo pet od devetih teroristov in vsi talci. Neuspešnost akcije je prinesla očitke na delovanje ZRN in poslabšanje odnosa med Izraelom in ZRN. Nemška javnost je bila ogorčena nad arabskimi državami, predvsem Egiptom, ki so zavrnilo možnost vplivanja na teroriste, nekatere države so teroriste označile za heroje. Teroristični napad je arabskim državljanom oz. Palestincem otežil bivanje v ZRN. Ozračje, ki je bilo pred napadom naklonjeno Palestincem, se je popolnoma spremenilo. Da bi dosegli izpustitev preostalih treh teroristov, ki naj bi se jim sodilo v ZRN, sta dva Arabca 29. 10. 1972 ugrabila letalo družbe Lufthansa z 20 ljudmi. Tokrat je ZRN nemudoma izpolnila zahteve teroristov brez pogajanj. Teroristi so bili izpuščeni, kar je ZRN prineslo odobravanje in izboljšanje odnosov z arabskimi državami, vendar se je morala hkrati soočiti z ogorčenjem Izraela in ponovnim poslabšanjem njunih odnosov.

Nemški kancler Brandt je 8. 6. 1973 kot prvi kancler ZRN na povabilo Golde Meir obiskal Izrael. Med obiskom je Brandt ponovno poudaril, da obstajajo med ZRN in Izraelom »normalni odnosi s posebnim karakterjem«, s čimer je popravil navedbe zunanjega ministra Scheela o normalizaciji odnosov. Obisk je državi ponovno zbližal in končal krizo, ki jo je povzročila izpustitev teroristov.

8.3 OKTOBRSKA VOJNA

Egipt in Sirija sta 6. 10. 1973 med judovskim verskim praznikom *jom kipurjem* nepričakovano napadla Izrael in s tem pričela četrto arabsko-izraelsko vojno, znano kot jomkipurska oz. oktobrska vojna. Zaradi elementa presenečenja je Egiptu in Siriji uspelo v napadu napredovati, Izrael pa je po dveh dneh sprožil protinapad in obrnil vojno sebi v prid. V junijski vojni je ZRN Izraelu neuradno dobavljala in dovolila dobavo vojaškega materiala preko svojega ozemlja, a tokrat je zavzela strogo nevtralno stališče in prepovedala vmešavanje in nudenje pomoči. Zaradi takšnega stališča ZRN je prišlo do spora z ZDA, ki so Izraelu preko ZRN dobavljale vojaško blago.

Če je bilo v šestdnevni vojni sporno, kdo je agresor, pa tokrat ni bilo dvoma, da so napad pričele arabske države. Kljub temu so bile evropske države zadržane v kritiki arabskih držav, saj so bile odvisne od arabske nafte in niso želele poslabšati odnosov s tako pomembnim partnerjem. ZRN se je zaradi groženj z naftnim bojkotom in pred kratkim vzpostavljenimi diplomatskimi odnosi z arabskimi državami še posebej

zavezala k nevtralnosti v danem konfliktu. Konec oktobra se je vojna končala, v Izraelu pa je vladalo začudenje nad nepripravljenostjo izraelske vojske. Notranja kriza, ki je nastopila po vojni, je Goldo Meir prisilila k odstopu, nasledil jo je Yitzhak Rabin.

8.4 NAFTNI BOJKOT

Arabske države so se 17. 10. 1973 odločile uporabiti nafto kot sredstvo pritiska v borbi proti Izraelu. Organizacija arabskih držav izvoznic nafte (OAPEC) se je odločila zmanjšati količino dobave nafte ob hkratnem povišanju cen, dokler se Izrael ne umakne v meje pred šestdnevno vojno. Z naftnim bojkotom so skušale vplivati na ZDA in evropske države, da bi spremenile politiko do Izraela. Cena nafte se je zvišala za 70 %, dobava nafte je bila zmanjšana za 25 %. Hkrati so bile Arabcem naklonjene države kot Francija in Velika Britanija deležne nespremenjene dobave, Izraelu naklonjenim državam kot Nizozemski in ZDA je bila dobava nafte popolnoma prekinjena. ZRN je naftni bojkot posebej prizadel, saj je 75 % nafte uvažala iz arabskih držav. Zvezna vlada je uvedla prepoved vožnje z avtomobilom ob nedeljah ter omejitve hitrosti na cestah. Naftni embargo, ki je trajal do marca 1974, je v Evropi povzročil šok in prinesel bližnjevzhodni konflikt na njen prag. Evropske države so se zavedale, da je ključ do njihove blaginje v arabskih rokah, njihova odvisnost od arabske nafte pa je narekovala politiko, ki se je izogibala konfrontaciji z arabskimi državami.

Willy Brandt je 6. 5. 1974 odstopil s položaja nemškega kanclerja, ko so odkrili, da je njegov sodelavec agent NDR. Nasledil ga je dotedanji finančni minister Helmut Schmidt, teden kasneje je bil za zveznega predsednika izvoljen zunanji minister Scheel, novi zunanji minister pa je postal Hans-Dietrich Genscher.

9 OBDOBJE SCHMIDT/GENSCHER (1974–1982)

V enem izmed prvih intervjujev za izraelski časopis je zunanji minister Genscher potrdil zavezanost ZRN z izjavo, da Izrael nima razloga za skrb, saj na nemško in evropsko uravnoteženo bližnjevzhodno politiko ne more nič vplivati, niti naftno vprašanje (Deutschkron 1983, 390).

9.1 PRVI OBISK IZRAELKEGA PREMIERJA

»Vaš obisk je dokaz, da nam je uspelo, kar smo si obetali pred desetimi leti ob vzpostavitvi diplomatskih odnosov: odnos vzajemne dobre volje in zaupanja«, s temi besedami je zvezni kancler pozdravil prvi obisk izraelskega premiera v ZRN (Internet 15). Izraelski premier Rabin je 8. 7. 1975 obiskal ZRN in najpomembnejša tema obiska je bila rešitev bližnjevzhodnega problema. Kancler Schmidt je ponovil, da je dolgotrajna rešitev bližnjevzhodnega problema možna le ob popolni uveljavitvi resolucij 242 in 338. Hkrati je poudaril, da je neodtujljivi del stališča ZRN, da mora Izraelu biti zagotovljena – tako kot drugim državam in narodom – pravica do bivanja in obstoja znotraj varnih in prepoznanih meja. Premier Rabin je izrazil skrb ob onesnaževanju mednarodnega, družbenega in političnega okolja z nafto ter poudaril, da ni zelo spodbudno za človeštvo, ko je izsiljevanje več vredno od poštenosti (Internet 15). Zavrnil je vmešavanje tretje strani v bližnjevzhodni proces in poudaril, da se Izrael od samostojnosti brani sam in bo to storil tudi v prihodnje, zato ima le Izrael pravico, da sam odloči, kaj je pri vzpostavitvi miru s sosednjimi državami pripravljen tvegati in česa ne. Zahodnoevropskim državam je sporočil, da lahko k miru najbolj prispevajo s spodbujanjem dejanskih strank v sporu, da rešijo medsebojna nesoglasja brez vmešavanja tretjih strani. Kljub različnim pogledom na bližnjevzhodni problem je obisk minil v znaku prijateljstva in razumevanja.

Novembra 1975 je zunanji minister Genscher prvič obiskal Izrael in se srečal z izraelskim zunanjim ministrom Allonom. V toku enega leta sta se ministra srečala petkrat in tudi tokrat so pogovori tekli o miru na Bližnjem vzhodu. Izrael je poudaril, da se palestinsko vprašanje lahko reši le v okviru mirovnega sporazuma in da arabski ekstremizem ovira doseganje miru. Genscher je ponovil, da se ZRN zavzema za pravico palestinskega naroda do samoodločbe.

Preden je Genscher februarja 1977 nastopil potovanje v Egipt, Sirijo in Jordanijo se je srečal z Allonom, da se informira o bližnjevzhodnem procesu z izraelskega stališča. Pri tem je poudaril, da si »s prijateljem Allonom« redno izmenjujeta mnenja, kar je v skladu z odličnim nemško-izraelskim odnosom, ki je prežet z medsebojnim zaupanjem (Deutschkron 1983, 402).

9.2 POSLABŠANJE ODNOSOV

V Izraelu so maja 1977 potekale volitve, ki so na oblast pripeljale konzervativno stranko Likud. Za novega premierja je izvoljen Menachem Begin, zunanji minister postane Mosche Dayan. Z izvolitvijo Begina za izraelskega premiera se je ohladil odnos med ZRN in Izraelom, prav tako je obstal proces reševanja krize na Bližnjem vzhodu. Begin je bil znan po svojem odklonilnem odnosu do ZRN, prav tako je zavračal ustanovitev palestinske države na področju Zahodnega brega in Gaze.

Odnos med državama je bil vedno slabši, še posebej ker nemški kancler Schmidt ni obiskal Izraela, kljub temu da je prejel povabilo že leta 1975. Begin je odnos še zaostрил, ko je izjavil, da je Evropa od Atlantskega oceana do Volge prepojena z judovsko krvjo in da je odvrtno z judovsko krvjo kupovati arabsko nafto.

Osebni konflikt med Beginom in Schmidtom je nastopil, ko je Savdska Arabija izrazila željo za nakup tankov od ZRN. Čeprav je bil kancler Schmidt temu naklonjen, je moral popustiti pod pritiskom političnih strank in prošnjo zavrniti ter aprila 1981 na obisk Savdske Arabije odpotovati s »praznimi rokami« (Weingardt 2002, 293). Da bi obdržal dobre odnose z najpomembnejšim dobaviteljem nafte in gospodarskim partnerjem svoje države je kancler ob vrnitvi domov, na dan izraelskega spomina na žrtve holokavsta, izjavil, da ima ZRN moralno odgovornost do Palestincev, ne da bi omenil odgovornost ZRN do Izraela ali judov, ter odkrito kritiziral izraelsko politiko (Lavy 1996, 199). Begin je osebno ostro napadel Schmidta in mu očital, da je bil do konca zvest Hitlerju in da je v vojni sodeloval pri uničenju Judov. Hkrati je poudaril, da nosi nemški narod kolektivno krivdo in da mu ne bo nikoli odpustil⁸. Schmidt ni komentiral njegovih izjav, njegov namen je bil umiriti strasti in ne nadalje poslabšati odnosa med obema

---

⁸ Menachem Begin je v holokavstu izgubil starše.

državama. Nesoglasja med obema vodilnima politikoma so se razširila na prebivalstvo; tako je 70 % izraelskega prebivalstva podpiralo Begin, medtem ko je samo 21 % nemškega prebivalstva podpiralo Izrael, pri čemer je prvič do takrat podpora Arabcem preseгла podporo Izraelu (Weingardt 2002, 295–296).

Junija 1982 je Genscher po šestih letih ponovno obiskal Izrael in novega zunanjega ministra Yitzhaka Shamira, ki je nastopil svoj položaj po odstopu Dayana leta 1979. Shamir je poudaril, da je dogovor iz *Camp Davida* edini realistični okvir za doseganje miru, ki ga je treba podpirati in ne obiti. ZRN je očital, da je ena prvih držav ES, ki je podprla pravico Palestinec do samoodločbe, morda iz razlogov, ki niso povezani z Bližnjim vzhodom. Uresničitev te pravice bi za Izrael pomenila državo PLO, kar bi ogrozilo ne samo obstoj Izraela, ampak tudi mir v regiji. Genscher je odgovoril, da je mir na Bližnjem vzhodu tudi mir v Evropi in da si bo ES še naprej prizadevala za sodelovanje pri vzpostavitvi tega miru. Obisk je omilil napetost, ki je bremenila odnos med obema državama in dal upanje za nov začetek. Vendar je Izrael le 2 dni po obisku Genscherja začel z invazijo na Libanon. Do takrat je v ZRN obstajala zadržanost glede kritiziranja izraelske politike, ki pa je po invaziji in masakru v Sabri in Šatili izginila. Izrazi kot »holokavst« in »končna rešitev« so bili uporabljeni za opisovanje izraelske politike, vrhunec kritiziranja je bil dosežen v izjavi nemškega politika Jürgena Möllemanna, ki je Begin obtožil, da je vojni zločinec. Spor med Genscherjem in Beginom ter invazija na Libanon sta bistveno spremenila odnos med obema državama in presežena je bila meja kritiziranja Izraela, ki je toliko časa veljala za nedosegljivo zaradi preteklosti.

Z izglasovano nezaupnico Schmidtu, ki ga je na položaju kanclerja zamenjal Helmut Kohl, in z odstopom Menachema Begin, ki ga je nasledil Yitzhak Shamir, so bili vzpostavljeni pogoji za novi začetek v odnosu med obema državama.

10 OBDOBJE HELMUTA KOHLA (1982–1998)

Kancler Helmut Kohl je bil prvi kancler ZRN, ki je pripadal povojni generaciji in tako ni bil povezan z nacizmom. To dejstvo je vplivalo na njegovo politiko do Izraela in Bližnjega vzhoda, kar se je pokazalo v intervjuju avgusta 1983, ko je izjavil: »Jaz sem prvi kancler povojne generacije, ki bo obiskal Izrael. To pomeni generacije, ki se ji ne more očitati, da lahko zaide v krivdo, ker posedujemo milost poznega rojstva« (Weingardt 2002, 306). Kancler je z izjavo dajal vtis, da išče izhod iz nemške zgodovinske odgovornosti v vsakodnevno politično normalnost kljub zagotovilom, da temu ni tako.

Kohl je 24. 1. 1984 kot drugi kancler ZRN obiskal Izrael in s svojim samozavestnim, neobremenjenim odnosom do nacistične preteklosti presenetil svoje gostitelje. Tematsko in problemsko je nadaljeval pot svojega predhodnika, saj je potrdil zavezanost ZRN beneški deklaraciji in ponovno začel pogovore s Savdsko Arabijo o dobavi orožja, a njegov pristop je bil dosti bolj agresiven. V svojih izjavah je poudaril, da je prvi kancler povojne generacije in da je mlada nemška generacija pripravljena nositi odgovornost, vendar ne želi prevzeti kolektivne krivde za dejanja svojih očetov. Ob vrnitvi v ZRN je Kohl pred parlamentom podal izjavo o obisku Izraela: »Kdor kot Nmec, nemški kancler potuje v Izrael, nosi v svoji prtljagi zgodovino. /.../ Z zamenjavo generacij je iz našega, z zgodovino pogojenega posebnega odnosa, nastajal vedno bolj normalen odnos, ki je – to moram tukaj tako kot v Izraelu poudariti – obdržal posebno moralno podlago in izziv« (Vogel 1983, 1002–1003). Kohl je s svojo nespretno retoriko povzročil nadaljnjo vladavino nezaupljivosti in napetosti med obema državama. S ponovno izvolitvijo leta 1987 je pridobil na suverenosti in razvil stabilno in jasno politiko do Izraela.

Za predsednika ZRN je bil leta 1984 izvoljen Richard von Weizsäcker, ki je s svojo osebnostjo ponovno vzpostavil zaupanje med državama in si pridobil spoštovanje in priznanje Izraela. Posebej pomemben in odmeven je bil njegov govor ob 40. obletnici konca druge svetovne vojne, ko je 8. 5. 1945 označil za dan, ko je bil nemški narod osvobojen in spregovoril o krivdi in spravi (Internet 11):

Mi vsi, krivi ali ne, stari ali mladi, moramo sprejeti preteklost. /.../ Ne gre za to, preteklost razrešiti. Tega se ne da storiti. Ne gre je naknadno

spremeniti ali izbrisati. Toda, kdor si pred preteklostjo zatiska oči, bo slep za sedanost. /.../ Prav zato moramo razumeti, da sprava brez spominjanja ni možna. /.../ Mladi niso odgovorni za to, kar se je takrat zgodilo. Toda odgovorni so za to, kar bo v zgodovini iz tega nastalo.

Oktobra istega leta je kot prvi predsednik ZRN obiskal Izrael in s preišljenim in verodostojnim nastopom popravil slab vtis, ki ga je pred letom dni pustil kancler Kohl.

K boljšim odnosom med državama sta prispevala predvsem zamenjava vlade v Izraelu in umik iz Libanona. Pomemben dejavnik je predstavljala usmeritev Evropske skupnosti v notranji razvoj in stabilizacijo ter posledično zanemarjanje aktivne skupne mednarodne politike in s tem Bližnjega vzhoda. Pozitivno vzdušje je bilo vidno v večjem številu obiskov Izraela s strani članov zvezne vlade kot tudi obiskov ZRN s strani izraelskih ministrov. Vrhunec je bil dosežen s prvim obiskom izraelskega predsednika Chaima Herzoga ZRN aprila 1987, kar je pokazalo, da so uradni državno-politični odnosi med državama normalni. Izrael je ZRN sprejel kot moderno državo in naredil pomemben korak k njeni rehabilitaciji.

10.1 ZDRUŽITEV NEMČIJE

Padec berlinskega zidu 9. 11. 1989 in Kohlov načrt desetih točk za združitev Nemčije, ki je bil sprejet 28. 11., so bili prvi pomembnejši koraki k združitvi. Marca 1990 je na prvih svobodnih volitvah v NDR zmagala stranka Združenje za Nemčijo, ki je zagovarjala združitev. NDR in ZRN sta 31. 8. podpisali Združitveno pogodbo, v kateri je bil določen datum združitve, mednarodni vidik je bil rešen z »dva-plus-štiri« pogajanjmi med NDR, ZRN, Francijo, VB, ZDA in SZ, ki so se zaključili 12. 9. 1990 s podpisom končne mirovne pogodbe med vsemi udeleženci, s katero je združena Nemčija pridobila popolno notranjo in zunanjo suverenost. NDR in ZRN sta se združili 3. 10. 1990, v skladu s 23. členom ustavnega zakona so se vzhodnonemške dežele priključile ZRN.

Združitev Nemčije je v Izraelu prebudila spomine in strahove iz časa nacizma, kar je premiera Shamira privedlo do tega, da je v uradnem pismu kanclerja Kohla pozval, da se združitev Nemčije ne izpelje. Izrael je delno pomirila sprejeta resolucija demokratično izvoljene skupščine NDR, ki je, po mnogih desetletjih, priznala

odgovornost za nacistične zločine in prosila za odpuščanje. S tem dejanjem je NDR potrdila, da je nacionalsocializem temeljni dogodek ustanovitve za obe državi kot naslednici Tretjega rajha (Reichel 2007, 16).

Decembra 1987 je na področju Gaze in Zahodnega brega prišlo do palestinske vstaje, znane tudi kot intifada. Izrael je skušal vstajo zatreti z uporabo sile, kar je privedlo do številnih palestinskih žrtev in posledično aktiviranja mednarodne javnosti, ki se je postavila na stran šibkejših Palestinec. Izrael je izgubljal ugled in razumevanje javnosti, medtem pa je podpora Palestincem rasla. V luči teh dogodkov je vodja PLO Arafat novembra 1988 razglasil državo Palestino in priznal obstoj Izraela ter se odrekel terorizmu za doseganje političnih ciljev. S tem je izpolnil zahteve, ki so bile predpogoj za dialog s PLO, ZRN je tako slabo leto po razglasitvi Palestine začela uradne pogovore s PLO. Dogodki so dosegli vrhunec, ko so tradicionalni zavezniki Izraela ZDA oktobra 1990 prvič podprli resolucijo proti Izraelu, ki je obsodila masaker in kritizirala izraelsko naselitveno politiko.

10.2 ZALIVSKA VOJNA

V času Zalivske vojne⁹ je Irak raketiral tudi Izrael, pri čemer je umrlo 13 Izraelcev, 293 jih je bilo ranjenih. Kljub temu Izrael ni napadel Iraka, saj je bilo jasno, da iraški raketni napadi nimajo vojaške funkcije, temveč so le psihološka provokacija, katere namen je izzvati izraelski povračilni napad in s tem razbiti arabsko koalicijo z ZDA (Schreiber v Weingardt 2002, 342). PLO, ki je v Zalivski vojni podprla Irak, je s tem dejanjem izgubila finančno in moralno podporo ter ugled.

Odnos med Nemčijo in Izraelom je v času Zalivske vojne doživel udarec, ko je bilo januarja 1991 razkrito, da so nemška podjetja sodelovala pri proizvodnji strupenega plina in drugih kemičnih orožij in da so nemški znanstveniki pomagali povečati doseg iraških raket. Kljub zatrjevanju nemške vlade, da o tem ni vedela ničesar, je izraelska javnost verjela nasprotno. Kot neke vrste kompenzacija je nemški parlament privolil v enkratno pomoč Izraelu v znesku ene milijarde nemških mark. To je pripeljalo do absurdne situacije, ki jo najbolje ponazarja izjava nekdanjega izraelskega veleposlanika

---

⁹ Povod za Zalivsko vojno je bila iraška invazija na Kuvajt 2. 8. 1990. Ker pogajanja in ekonomske sankcije niso bile uspešne, je koalicija 34 držav pod vodstvom ZDA in z avtorizacijo ZN 17. 1. 1991 pričela z operacijo Puščavski vihar, ki je uspešno končala Zalivsko vojno 28. 2. 1991.

Yohanana Meroza, »da so Izraelu dobavljene nemške plinske maske za zaščito pred nemškim plinom/.../« (v Giordano 2002, 261).

Po združitvi Nemčije je kontinuiteta vladanja Schamira in Kohla prinesla določeno rutino v odnos med obema državama, ki je v kombinaciji s Kohlovo zadržanostjo vodila do izboljšanja in stabilnosti meddržavnih odnosov. Temu je sledila sprememba vlade v Izraelu, ki je omogočila napredovanje in poglobitev odnosa med državama. Na volitvah junija 1992 je bil izvoljen premier Yitzhak Rabin, zunanji minister je postal Šimon Peres. V Nemčiji je isto leto odstopil zunanji minister Genscher, ki ga je nasledil Izraelu naklonjeni Klaus Kinkel. Kako pomembna je Nemčija za Izrael, je premier Rabin pokazal, ko je Nemčijo obiskal le nekaj tednov po nastopu svoje funkcije. Na premierja Rabina je bil 4. 11. 1995 izvršen atentat, ki je pretresel izraelsko in mednarodno javnost. Njegov naslednik Schimon Peres je enako zavzeto nadaljeval mirovni proces.

Za stabilizacijo in napredovanje mirovnega procesa so bile nujno potrebne gospodarske investicije tako v Izraelu kot Palestini. Takšno delovanje je bilo v skladu z nemško politiko uravnoveženosti in pozdravljeno s strani Izraela. Rabin, Peres in drugi izraelski ministri so na večkratnih obiskih Nemčije uspešno lobirali v tej smeri, saj je Nemčija v letih 1993–1998 palestinskemu območju namenila 350 milijonov dolarjev finančne pomoči, kar je največ od vseh držav, celo ZDA. Zunanja ministra sta 1996 sklenila dogovor, da se vsakoletni gospodarski kredit v višini 140 milijonov nemških mark, ki ga Nemčija odobri Izraelu, v prihodnosti preusmeri v bližnjevzhodni regionalni fond kot oblika finančne pomoči.

Nemška politika uravnoveženosti je bila sprejeta s strani Izraela in arabskih držav, kar je Nemčiji omogočalo samostojno, a previdno politično delovanje. Takšno videnje je vodji kanclerjevega urada Schmidbauerju julija 1996 omogočilo uspešno posredovanje pri doseganju dogovora o izmenjavi padlih in ujetnikov med Izraelom in Hezbolahom.

Intenzivnost obiskov je bila obojestranska tako s strani zunanjega in drugih ministrov, predsednika Nemčije Romana Herzoga, predsednice zveznega parlamenta Süßmuth, kot tudi zaradi ponovnega obiska kanclerja Kohla 1996, s katerim je popravil slab vtis prvega obiska.

Maja 1996 je bil na prvih izraelskih neposrednih volitvah za premierja izvoljen Benjamin Netanyahu, ki je formalno nadaljeval mirovni proces, vendar ga je hkrati

spodkopaval s svojo agresivno politiko. S takšnim protislovnim delovanjem je v kratkem času pripeljal Izrael v mednarodno izolacijo. V glasovanju o resoluciji OZN proti gradnji naselja Har Homa so skoraj vse države glasovale za, le ZDA in Mikronezija sta glasovali proti, medtem ko se je Nemčija glasovanja vzdržala. Nemčija se je kot edina država Evropske unije glasovanja vzdržala in s tem pokazala, da še ni pripravljena preseči te z zgodovino povezane meje v odnosu med državama. S tem je povzročila negotovanje med arabskimi in evropskimi državami, Izrael pa opozorila, da bo, če bo nadaljeval s takšno politiko, izgubil njeno zaščito. Novembra 1997 je Nemčija prvič glasovala za resolucijo, ki je obsodila Izrael in njegovo naselitveno politiko, ter s tem pripeljala odnos bliže normalnosti.

Zastoj mirovnega procesa in nepredvidljiva politika premierja Netanyahuja nista neposredno vplivala na odnos med obema državama, a sta ga kljub temu obremenila. V času njegovega vladanja ni noben član nemške vlade obiskal Izraela, le zunanji minister marca 1997. Po drugi strani nemški veleposlanik Theodor Wallau več kot 16 mesecev po nastopu svoje funkcije ni bil sprejet s strani zunanjega ministra Levyja. Odnosi med državama so se v kratkem času ohladili, kar je Nemčiji omogočilo razvoj samostojne politike do Palestine in s tem nemško-palestinski odnos, neodvisno od nemško-izraelskega odnosa.

Bistvena komponenta nemško-izraelskega posebnega odnosa je ostal holokavst, a njegova moč vpliva na nemško politiko do Izraela je bila vsako leto manjša (Weingardt 2002, 371). Kanclerja Kohla je v času njegovega vladanja vodila ideja normalizacije in uravnoteženosti v odnosu do Izraela, saj ni želel sprejeti omejitve nemške dnevne politike s holokavstom.

11 OBDOBJE GERHARDA SCHRÖDERJA (1998–2005)

Oktober 1998 je bil za kanclerja prvič izvoljen predstavnik povojne generacije, ki ni osebno doživel časa nacizma. Kancler Gerhard Schröder in zunanji minister Joschka Fischer sta takoj na začetku svojega mandata potrdila zavezanost nemško-izraelskemu odnosu in njegovemu nadaljnjemu poglobljanju. Presenetljivo je bil Izrael celo omenjen v koalicijski pogodbi med njunima političnima strankama, kjer je zapisano, da ima Nemčija posebno odgovornost do Izraela in da bo nova vlada z vsemi sredstvi zagotavljala varnost Izraelu.

Kljub tem besedam je Fischer prekinil z dolgotrajno tradicijo, po kateri je nemški zunanji minister po nastopu svoje funkcije med prvimi državami obiskal prav Izrael. S tem je Nemčija demonstrirala neodobravanje Netanyahujeve politike. Ko je Fischer februarja 1999 le obiskal Izrael, ne le kot nemški zunanji minister, temveč tudi kot predsednik Evropskega sveta, je njegovo dogovorjeno srečanje z zunanjim ministrom Scharonom bilo zaradi zdravstvenih razlogov nenadoma odpovedano, srečanje z Netanyahujem pa predstavljeno za nekaj ur. Povod naj bi bila kritika izraelske politike s strani EU. Kljub temu je Fischer s svojim diplomatskim ravnanjem pridobil mednarodni ugled zanesljivega in samostojnega sogovornika.

Na volitvah 17. 5. 1999 je večino dosegel novi premier Ehud Barak, ki je želel ponovno obuditi mirovni proces in povrniti naklonjenost Izraelu, ki jo je ta izgubil v obdobju vlade prejšnjega premiera. Takšen razvoj bi motiviral tuje investitorje in izraelsko oslajeno gospodarstvo bi si opomoglo. Vendar njegovi ukrepi niso prinesli toliko potrebne politične stabilnosti. Julija 1999 so v Camp Davidu potekala pogajanja med izraelsko in palestinsko delegacijo, ki so se končala brez dogovora, predvsem zaradi nesoglasij glede statusa Jeruzalema in vračanja palestinskih beguncev. Posledično se je Barak v Izraelu soočal s padcem podpore in notranjepolitičnimi nesoglasji, kar je privedlo do njegovega odstopa. Na volitvah 2001 je zmagal Ariel Sharon, ki je zavračal dosedanje mirovne pogovore in predlagane kompromise.

Tako nemška kot izraelska vlada sta bili notranje- in zunanjepolitično preobremenjeni z različnimi temami, da bi se nemško-izraelski odnos nadalje poglobil oz. spremenil. Nemčija je bila mnenja, da je odnos med državama dober, na politični, družbeni,

kulturni in gospodarski ravni pa samostojen in zanesljiv ter da spremembe niti niso potrebne.

Nemški predsednik Johannes Rau je bil znan po svoji naklonjenosti do Izraela in mu je bila zaradi tega dodeljena posebna čast, da ob obisku februarja 2000 kot prvi nemški politik spregovori pred izraelskim parlamentom. Najbolj sporno je bilo dejstvo, da je Rau pred izraelskim parlamentom spregovoril v nemškem jeziku, iz tega razloga je več kot 1/3 poslancev prireditve bojkotirala. Kritika je bila namenjena predvsem uporabi nemškega jezika in ne vsebini govora Raua, ki je prosil »za odpuščanje za to, kar so storili Nemci, za sebe in svojo generacijo, zaradi naših otrok in njihovih otrok, njihovo prihodnost želim videti ob strani otrok Izraela« (Internet 12). Premier Barak je pozdravil prvi obisk nemškega predsednika po 15 letih in odnos med državama opisal kot iskreno prijateljstvo. Narejen je bil še en korak k normalizaciji odnosov, ki pa je predvsem zaradi okoliščin tega dogodka še bolj poudaril njegovo posebnost.

Oktobra 2000 je kancler Schröder v okviru petdnevne turneje po Bližnjem vzhodu prvič obiskal Izrael in se srečal s premierjem Barakom. Ta se je Schröderju posebej zahvalil za odločno borbo proti antisemitizmu, odkar je nastopil položaj. Schröder pa je ponovno poudaril, da Nemčija in EU ne želita prevzeti vloge ZDA v mirovnem procesu.

Četudi Schröder ni posvečal veliko pozornosti Izraelu in se je bolj usmeril k arabskim državam, je bila uravnoteženost dosežena z zunanjim ministrom Fischerjem, ki je bil Izraelu zelo naklonjen. Nemčija se je kritiziranju Izraela in njegove politike izogibala, ko pa je to storila, je bila pri tem zmerna. Tako je ob obisku premierja Sharona, ki je Nemčijo obiskal le enkrat, to je julija 2001, kancler Schröder svojemu sogovorniku priporočal več fleksibilnosti pri naselitveni politiki. Čeprav je Nemčija nasebine videla kot oviro mirovnemu procesu in kršitev mednarodnega prava, je svojo kritiko oblikovala zmerno in kancler Schröder je sam priznal, da lahko Nemčija samo svetuje.

Nemčija je pod vodstvom kanclerja Schröderja nadaljevala s posredovanjem med Izraelom in Hezbolahom in januarja 2004 dosegla dogovor o izmenjavi ugrabljenega izraelskega civilista in posmrtnih ostankov treh izraelskih vojakov za 435 palestinskih in libanonskih ujetnikov. Sharon se je v svojem govoru za pomoč posebej zahvalil

kanclerju Schröderju in Ernstu Uhrlau (pripadniku nemške tajne službe) ter ju pozval k nadaljevanju njunih prizadevanj, da bi se v Izrael vrnil Ron Arad¹⁰.

Leta 1999 in 2000 je Nemčija Izraelu dobavila tri podmornice tipa Dolphin, pri čemer je Nemčija prevzela 50 % stroškov za nakup podmornic, izdelanih posebej za izraelsko mornarico. Vlada Gerharda Schröderja je novembra 2005, tik pred iztekom mandata, podpisala dogovor z Izraelom o dobavi in sofinanciranju dodatnih dveh podmornic do leta 2010, k čemur se je zavezala aktualna kanclerka Merkel.

11.1 40 LET DIPLOMATSKIH ODNOSOV

Nemčija in Izrael sta 12. 5. 2005 praznovali 40. obletnico vzpostavitve diplomatskih odnosov. Dogodek so spremljale številne slovesnosti na najvišji ravni tako v Izraelu kot Nemčiji ter medsebojni obiski predsednikov in zunanjih ministrov.

Nemški predsednik Horst Köhler je februarja 2005 imel govor v nemškem jeziku pred izraelskim parlamentom, kjer je izjavil, »da med Nemčijo in Izraelom ne more biti normalnosti, saj je identiteta Izraela prežeta z holokavstom, medtem ko je odgovornost za holokavst del nemške identitete. A nemško izraelski odnosi so prav zaradi holokavsta in ne kljub njemu intenzivni in živahni« (Internet 13). Izraelski predsednik Moshe Katsav je 31. 5. 2005 pred nemškim parlamentom izjavil, da je Nemčija na mednarodni ravni pravi prijatelj Izraela, ter da medsebojni odnosi temeljijo na skupnih vrednotah, interesih in senci preteklosti (Internet 10).

---

¹⁰ Ron Arad je izraelski pilot, ki je 16. 10. 1986 po okvari letala na področju Libanona izskočil in bil ujet s strani teroristov. Do danes se ne ve, ali je Ron Arad živ ali ne, oz. kje se nahaja.

12 ODNOS NEMČIJE DO BLIŽNJEVZHODNEGA KONFLIKTA

ZRN je v svoji politiki do Bližnjega vzhoda zagovarjala politiko uravnoteženosti, kar je pomenilo, da Izrael ni imel več posebnega mesta v njeni politiki do Bližnjega vzhoda. Obrat v bližnjevhodni politiki ZRN lahko razumemo tudi kot posledico drugačnega razmišljanja nemškega naroda. Aktivno vlogo je prevzela generacija, ki ni živela v obdobju nacistične Nemčije in ni delila bremena zgodovine kot starejši prebivalci. Za njih je Izrael predstavljal državo, ki se je sposobna sama braniti in do katere ne čutijo posebne odgovornosti, iz tega razloga so pozornost usmerili na palestinske begunce. K temu sta pripomogla še odvisnost ZRN od arabske nafte in vedno tesnejše gospodarsko sodelovanje z arabskimi državami.

Da bi se izognila posebnim odnosom in neovirano izvajala svojo zunanjo politiko je ZRN prevzela stališča OZN in podpirala njene resolucije tudi z namenom, da postane članica OZN, kar ji je uspelo septembra 1973. Še večji vpliv od vpliva OZN na zunanjo politiko ZRN je imelo Evropsko politično sodelovanje (EPS).

12.1 ZNOTRAJ EVROPSKE UNIJE

Šest držav članic Evropske skupnosti (ES) se je leta 1970 odločilo poenotiti zunanjo politiko, kar je pomenilo, da so se obvezale, da se bodo posvetovale o vseh pomembnejših vprašanjih glede zunanje politike. Pri tem ni bilo pomembno doseči soglasja ali kompromisa, saj države niso hotele omejiti svoje zunanje suverenosti. Tako so omenjene države lahko oblikovale skupno politiko ali pa so po predhodnih posvetovanjih imele pravico do neodvisnega in drugačnega stališča. To je bil prvi korak do enotne zunanje politike, ki so jo predstavili v delovnem poročilu o Bližnjem vzhodu maja 1971 z naslovom Posvetovanje šesterice o Bližnjem vzhodu. V poročilu so se države sklicevale na resolucijo 242 in Izrael pozvale, da se umakne iz področij, ki jih je osvojil v šestdnevni vojni leta 1967, hkrati pa so predlagale, da imajo Palestinci pravico do ponovno naselitve na območju današnjega Izraela, kar je Izrael sprejel z velikim ogorčenjem. Golda Meir je kanclerju Brandtu očitala, da se šesterica držav o tem problemu sploh ni posvetovala z Izraelom, hkrati pa Izraela niso niti obvestili o oblikovanju takšnega delovnega poročila. ZRN se je branila, da je delovno poročilo le

analiza stanja na Bližnjem vzhodu, skupna šestim sodelujočim državam, in da ni bilo namenjeno objavi.

Zunanji minister Scheel je kot prvi zunanji minister ZRN Izrael obiskal julija 1971. V Izraelu je še vedno odmevalo poročilo in Scheel se je moral soočiti s vprašanji izraelske vlade glede poročila in v kolikšni meri vpliva na zunanjo politiko ZRN. Pod pritiskom se je Scheel distanciral od francoske verzije poročila, ki zahteva umik Izraela z vseh zasedenih področjih in podprl ameriško usmeritev, ki zagovarja izpolnitev resolucije 242. Francozi so bili presenečeni nad nezanesljivostjo ZRN.

Odnosi med ZRN in Izraelom so se ponovno zaostri 6. 11. 1973, ko so zunanji ministri devetih držav ES sprejeli prvo resolucijo EPS o krizi na Bližnjem vzhodu, ki je temeljila na resoluciji 242, vendar je bila bolj naklonjena arabski strani. Razloge za takšno usmeritev lahko najdemo v poskusu evropskih držav, da si zagotovijo neovirano dobavo arabske nafte. Prva uradna in skupna resolucija EPS glede zunanjepolitične teme je bila sprejeta soglasno. Izrael so pozvali, da konča z zasedbo ozemelj, ki jo vzdržuje od konflikta leta 1967 in da se upoštevajo legitimne pravice Palestinecev, ter s tem presegli vsebino resolucije 242 ZN. Resolucijo so ostro napadli, češ da je naravnana proarabsko in ne upošteva izraelskega vidika ter ne omenja pravice Izraela do miru in obstoja v okviru varnih meja. Izraelski zunanji minister Eban je očital, da je glavna tema resolucije nafta in ne mir v Bližnjem vzhodu. Kancler Brandt je skušal Izrael pomiriti z besedami, ki jih je izrekel že ob šestdnevni vojni, da za ZRN ne obstaja in ne more obstajati nevtralnosti srca in vesti (Deutschkron 1983, 383). Hkrati je v govoru pred evropskim parlamentom pojasnil svoje stališče o resoluciji: »Zbor nasprotujočih si evropskih glasov ne koristi nikomur. Ampak politična enotnost ima svojo ceno. Včasih zahteva opustitev poudarkov, ki bi jih posamezne države članice rade močneje poudarile; to je najbrž neizogibno« (Vogel 1987, 489). Z resolucijo se je Evropa skušala poenotiti, postaviti po robu izsiljevanjem in zahtevam drugih držav ter igrati pomembnejšo vlogo v ohranitvi mednarodnega miru. Izrael je resolucijo dojemal kot popuščanje izsiljevanju arabskih držav in jo ostro zavrnil.

Moshe Dayan je novembra 1977 obiskal ZRN kot novi izraelski zunanji minister in ZRN nedvoumno sporočil, naj se ne zapleta v zmotno politiko zaradi solidarnosti z ES. Njegove besede so bile usmerjene proti novi izjavi ES o Bližnjem vzhodu, ki se je zavzemala za ustanovitev palestinske države. Prav tako so arabsko stran pozvali, da

prizna pravico Izraela, da živi znotraj varnih in priznanih meja. Kancler Schmidt je zagovarjal izjavo in zavezanost ZRN dogovorjeni zunanji politiki ES.

ZRN je nadaljevala s svojo bližnjevzhodno politiko in zahtevala pravico do samoodločbe za palestinski narod. Izraelski zunanji minister Dayan je septembra 1979 obiskal ZRN in pred novinarji izjavil, da je ZRN edina država, ki zahteva pravico do samoodločbe in s tem presega vsebino izjave ES. Upoštevanje takšne zahteve bi privedlo do ustanovitve palestinske države, kar je po mnenju Dayana za Izrael nesprejemljivo. Opozoril je ZRN, da preneha utirati pot ustanovitvi in priznanju palestinske države.

ES je 13. 6. 1980 objavila Beneško deklaracijo, ki je presegala vse prejšnje izjave ES. Resolucija je ponovila zahteve iz prejšnjih izjav ES, a je hkrati zahtevala vključitev PLO v pogajanja in izraelske naselbine označila za oviro mirovnemu procesu in mednarodnopravno nezakonite. Z deklaracijo je ES nedvoumno predstavila svoja stališča o bližnjevzhodnem problemu ter hkrati jasno dala vedeti, da želi biti vključena v proces iskanja rešitve, tako da bo navezala stike z vsemi sodelujočimi. Izrael je odločno zavrnil deklaracijo in pogajanja s PLO, ki je za njih teroristična organizacija, katere cilj je uničiti Izrael. Odnos med Izraelom in Evropo ter s tem tudi ZRN se je še poslabšal s sprejetjem resolucije 35/169, s katero so se strinjale vse evropske države, da se mora Izrael umakniti iz vseh zasedenih območjih od leta 1967, vključno z Jeruzalemom (Internet 24). Spremenjeno in zaostreno stališče evropskih držav lahko pojasnimo z agresivno naselitveno politiko Izraela in sprejetjem zakona, ki je Jeruzalem proglasil za glavno mesto in nedeljiv del Izraela.

V EU je Nemčija podporo Izraelu izkazovala z blokiranjem sankcij in spreminjanjem izjav EU, ki niso bile naklonjene Izraelu. Leta 2000 je 14 držav EU prvič uvedlo diplomatske sankcije proti drugi članici, Avstriji, kjer je v vlado stopila desničarska stranka Jörga Haiderja. Kancler Schröder in zunanji minister Fischer sta odločno podprla politično izolacijo Avstrije in požela odobravanje s strani Izraela v borbi proti rasizmu in antisemitizmu. V času izraelskih operacij je veliko držav članic EU razmišljalo o uvedbi ekonomskih sankcij proti Izraelu. Na srečanju zunanjih ministrov EU maja 2001 je Fischer udeležence prepričal, da ekonomske sankcije proti Izraelu niso bile omenjene v skupni izjavi. Aprila 2002 je evropski parlament sprejel resolucijo, v kateri poziva k uvedbi ekonomskih sankcij in embarga na orožje proti Izraelu. Kljub

temu, da resolucija evropskega parlamenta ni obvezujoča, je našla podporo pri Belgiji in Španiji, vendar je Nemčija uspela preprečiti uvedbo kakršnihkoli sankcij. Schröder je v izjavi pred nemškim parlamentom pojasnil takšno ravnanje: »Zaradi naše zgodovinske odgovornosti in zaščite skupnih vrednot ne moremo proti Izraelu sprejeti, še najmanj pa sami uvesti bojkota ali embarga. Želim nedvoumno povedati: Izrael dobi, kar potrebuje za ohranitev svoje varnosti, in to dobi takrat, ko je to potrebno« (Internet 14).

12.2 ZNOTRAJ ORGANIZACIJE ZDRUŽENIH NARODOV

Palestinska osvobodilna organizacija (PLO) je po oktobrski vojni 1973 vedno bolj pridobivala na veljavi, tako v arabskem svetu kot v mednarodni skupnosti. Na islamski konferenci 1974 je bila PLO priznana kot edina organizacija, ki lahko legitimno predstavlja palestinski narod. Jordanija je politično odgovornost in pravico do predstavljanja nad območjem, formalno jordanskim Zahodnim bregom, ki ga je zasedel Izrael, prenesla na PLO. PLO je dokončno mednarodno uveljavitev dosegla s povabilom na Generalno skupščino OZN novembra 1974, kjer je pridobila status opazovalke, leto kasneje so jo uradno priznali za predstavnico palestinskega naroda. S takšnim statusom je PLO postala stalen in bistven akter v Bližnjevzhodnem konfliktu.

Generalna skupščina je 22. 11. 1974 sprejela 2 palestinski resoluciji. Resolucija 3236 je priznala pravico palestinskega naroda do samoodločbe in PLO kot zastopnico palestinskega naroda, a hkrati ni niti z besedo omenila pravice Izraela, kar je bil razlog, da so se države članice EPS enotno vzdržale glasovanja (Internet 21). ZRN je skupaj s članicami EPS, z izjemo Francije, ki se je vzdržala, glasovala proti resoluciji 3237 o dodelitvi statusa opazovalke PLO (Internet 22). Izrael je obe resoluciji zavrnil in ju označil za škodljive in nepomembne. Hkrati je Izrael presenetila izjava prvega predstavnika ZRN pri OZN Rüdigerja von Wechmarja, ki je pred Generalno skupščino podal izjavo, da se ZRN zavzema za pravico do samoodločbe palestinskega naroda. Hkrati je poudaril, da je palestinsko vprašanje osrednji problem miroljubne rešitve in palestinski narod eden najbolj prizadetih akterjev bližnjevzhodnega konflikta. Izrael se je na izjavo odzval z ogorčenjem in presenečenjem, da ZRN podpira ustanovitev palestinske države, ki se zavzema za uničenje Izraela in tako ogroža obstoj Izraela.

ZRN je Izrael skušala pomiriti z zagotovili, da je delovala v skladu z resolucijo EPS in sklepi OZN ter da ZRN ne bo nikoli sodelovala pri politiki, ki Izraelu ne bi zagotavljala

obstoja. Eno leto kasneje je ZRN dobila priložnost, da se Izraelu odkupi za omenjeno izjavo. Generalna skupščina je 10. 11. 1975 sprejela resolucijo 3379, v kateri je sionizem označen za obliko rasizma in rasne diskriminacije (Internet 23). Države članice ES so enotno glasovale proti resoluciji 3379. ZRN je ostro obsodila resolucijo, njen predstavnik pri OZN von Wechmar je izjavil, da se bo ta dan v zgodovino OZN zapisal kot črni dan.

Presenetljiv obrat je prišel, ko je egiptovski predsednik Sadat kot prvi voditelj arabske države novembra 1977 obiskal Izrael in celo spregovoril pred Knesetom. Deset mesecev kasneje sta se vladni delegaciji s posredovanjem ameriškega predsednika Carterja srečali v Camp Davidu, kjer so po napornih pogajanjih 17. 9. 1978 podpisali okvirni sporazum o miru na Bližnjem vzhodu in okvirni izraelsko-egiptovski mirovni sporazum. Končni mirovni sporazum je bil podpisan 26. 3. 1979 in je predvideval umik izraelskih sil in naselbin iz Sinajskega polotoka. Kljub temu da je v sporazumu iz Camp Davida Izrael prvič priznal legitimne pravice in potrebe palestinskega naroda, kar je bilo posebej nepričakovano od premiera Begina, pa Palestinci niso bili vključeni v pogajanja o lastni usodi. Iz tega razloga je večina arabskih držav sporazum iz Camp Davida zavrnila in Egipt potisnila v izolacijo.

OZN je avgusta 1978 organizirala Konferenco proti rasizmu in rasni diskriminaciji, na kateri so se evropske države ponovno soočile z nevarnostjo, ki so ji bile priča 1975, ko je OZN pod pritiskom arabskih držav sprejela resolucijo, v kateri je sionizem imenovan za obliko rasizma in rasne diskriminacije. Predstavnik ES, nekdanji nemški veleposlanik v Izraelu, dr. Per Fischer, se je zavzeto boril, da v končni resoluciji konference ne bi bilo podobnih izjav, vendar zaman. Iz tega razloga je devet držav ES demonstrativno zapustilo konferenco. Dayan se je državam zahvalil, da so poskušale preprečiti, da bi se boj proti rasizmu uporabil kot orodje v politični kampanji proti Izraelu in sionizmu.

Nemčija je v času kanclerja Schrödera Izraelu nudila močno diplomatsko podporo tako v okviru OZN kot EU, kar gre pripisati zunanjemu ministru Fischeru in njegovi odkriti naklonjenosti do države Izrael. Fischer si je pridobil spoštovanje izraelskih politikov, kar mu je omogočilo vidnejšo vlogo v mirovnem procesu kot drugim evropskim politikom. V EU je Nemčija podporo Izraelu izkazovala z blokiranjem sankcij in spreminjanjem izjav EU, ki niso bile naklonjene Izraelu. V okviru OZN ZRN pri

resolucijah, ki so usmerjene proti Izraelu, glasuje proti ali se vzdrži, podpre pa le tiste resolucije, ki so uravnotežene, tako da omenijo tudi palestinske samomorilske napade.

13 ODNOS DO PRETEKLOSTI

Kultura spomina na holokavst se je v zadnjih letih dramatično spremenila, tako v Nemčiji kot Izraelu. V prvih letih po vojni, je bil holokavst postavljen ob strani, saj sta obe državi imeli druge skrbi. Izrael je končal osamosvojitveno vojno, Nemčija je postala prizorišče hladne vojne.

13.1 V NEMČIJI

Po drugi svetovni vojni se je ZRN soočala z ponižanjem, uničenjem in materialnim pomanjkanjem. V takem vzdušju se je večina prebivalstva videla kot »ponižane in prevarane, kot žrtve« (Reichel 2007, 68). Iz tega razloga se ZRN ni želela spominjati holokavsta oz. se soočiti z njegovimi posledicami in dejstvi, kar je določalo politični diskurz o nacistični preteklosti. Politična elita je podpirala in uveljavljala takšno usmeritev na 3 načine, ki jih Art (2006, 53–54) opisuje na naslednji način:

1. Krivda za nacistične zločine je pripisana fanatični manjšini, medtem ko je večina običajnih Nemcev bila zavedena s strani Hitlerja in njegovega režima.
2. Običajni Nemci so bili predstavljeni kot žrtve, ki so trpeli tako v času druge svetovne vojne kot tudi v obdobju po njej.
3. Z uporabo pasivnih in nejasnih besednih zvez za opisovanje nacističnih zločinov kot »v imenu nemškega naroda«, je bila implicirana nekrivda nemškega prebivalstva.

13.1.1 PROCES NORMALIZACIJE IN SPRAVE

Nemčija si je pri soočanju s nacistično preteklostjo pomagala z dvema procesoma: normalizacijo in spravo, ter tako skušala določiti vlogo nacistične preteklosti v Nemčiji. Proces normalizacije vsebuje naslednje karakteristike političnega diskurza o nacistični preteklosti: pripisovanje nacističnih zločinov majhni manjšini, druga svetovna vojna je obdobje velikega trpljenja za vse in nemškemu narodu je dodeljen status žrtve zaveznikov in nacističnega režima (Art 2006, 64–65). Proces normalizacije ne zanika nacističnih zločinov, vendar zmanjšuje njihovo pomembnost na veliko načinov. Relativizira holokavst tako, da ga primerja z drugimi zgodovinskimi dogodki, kar

omogoča trditev, da se Nemčija ne razlikuje od drugih držav. Normalizacija vsebuje tudi frazo »potegniti črto« (*Schlußtrich*) pod nacistično preteklostjo, kar pomeni, da nadaljnje razprave o tej temi niso potrebne, ker je minila in je del zgodovine.

Proces sprave je popolno nasprotje procesu normalizacije. Holokavst postavi v središče nemške zgodovine in mu dodeli edinstven status, ki ni primerljiv z drugimi zgodovinskimi dogodki (Art 2006, 65). S spravo holokavst pridobi osrednjo vlogo v politični kulturi Nemčije.

Bitburg predstavlja vrhunec prizadevanj kanclerja Kohla, da s sodobne Nemčije izbriše kazen nacistične preteklosti in očiten primer procesa normalizacije (Art 2006, 70). Kohl je povabil ameriškega predsednika Ronalda Reagana na spominsko slovesnost na pokopališču v mestu Bitburg, kjer so bili pokopani nemški vojaki in kjer je bil hkrati sedež ameriške vojaške baze. Z obiskom Bitburga bi Reagan počastil nemške vojake in tako dokazal, da je Nemčija normalna država, pomiritev med nekdanjima nasprotnikoma pa bi demonstrirala simboličen konec poveljne dobe (Art 2006, 69–70). A Kohl je s politizacijo zgodovine dosegel ravno nasprotno od tega, kar je bil njegov namen: redefinirati odnos ZRN do nacistične preteklosti. S svojo retoriko je sprožil buren opozicijski odziv politikov in intelektualcev, kar je povzročilo, da je nacistična preteklost postala predmet razprav in vidna politična tema, povsem v nasprotju s cilji normalizacije.

Nemški predsednik Richard von Weizsäcker je 8. 5. 1985 nagovoril zvezni parlament in zajel bistvo procesa sprave s pozivom, da bo sprava dosežena z ohranitvijo spomina na nacistično preteklost, kar je odgovornost celotnega nemškega naroda. Weizsäckerjev govor predstavlja spremembo v političnem diskurzu, kjer je vodilno vlogo prevzel proces sprave, kar je privedlo do neke vrste standardizacije javnih debat o nacistični preteklosti, ki obsega dva elementa:

1. Holokavst je neprimerljiv in edinstven dogodek.
2. Nacistične preteklosti se ne more in ne sme pozabiti.

Proces sprave je spremenil tudi videz Nemčije, saj se je od leta 1980 izredno povečalo število spomenikov, posvečenih žrtvam nacizma (Art 2006, 85). To je še najbolj očitno v Berlinu, ki je postal podoben »velikemu muzeju in obeležju nacistične preteklosti« (Art 2006, 87). Šele po združitvi Nemčije je le-ta razglasila 27.1. za uradni dan spomina

na holokavst, dan, ko je bilo leta 1945 osvobojeno koncentracijsko taborišče Auschwitz. Danes se Nemčija ne sooča z vprašanjem, kaj se je zgodilo, temveč kako je preteklost predstavljena, uporabljena in kako jo ohraniti.

13.2 V IZRAELU

Izrael je po ustanovitvi presenetljivo sledil podobni politiki soočanja s preteklostjo kot Nemčija. Normalizacija sedanosti in potiskanje preteklosti na rob so bile značilnosti kulture spominjanja v Izraelu. Ob ustanovitvi Izraela se je pojavila želja povezati mlado državo z močnimi in pogumnimi ljudmi, pri čemer so žrtve holokavsta predstavljale oviro. Najbolj pomembna naloga novonastale države je bila vzpostavitev gospodarske, politične in družbene strukture. Tako je spomin na holokavst v izraelski družbi in kulturi spominjanja zavzemal obrobno vlogo, Izraelci pa so imeli do preživelih iz holokavsta odklonilen odnos. Leta 1951 je izraelski parlament sprejel sklep o vzpostavitvi dneva spomina na žrtve holokavsta in šele leta 1953 je bil sprejet zakon o ustanovitvi Yad Vashem, kot uradnega spominskega obeležja za holokavst. V Izraelu je bil odklonilen odnos do ZRN, dežele povzročiteljev, izražen s štampiljko v potnem listu vsakega izraelskega državljana, ki je lastniku prepovedal potovanje v ZRN. Prav tako je bil prepovedan vnos nemških časopisov, knjig in revij kot tudi vstop nemških državljanov v Izrael ter trgovanje z ZRN.

Do spremembe je prišlo leta 1961 z Eichmannovim procesom. S poročanjem o procesu, kjer so pričale žrtve holokavsta, so dejstva in podrobnosti o holokavstu prišle v javnost in jih ni bilo mogoče več ignorirati. Nekateri prebivalci so takrat prvič slišali za izkušnje preživelih in se tako soočili s preteklostjo, kar je v izraelski družbi povzročilo sočustvovanje z žrtvami holokavsta, ki jim je bil priznan pogum, ker so preživeli holokavst. Največjo spremembo sta povzročili šestdnevna vojna leta 1967 in oktobrska vojna leta 1973, v katerih je bil ogrožen obstoj Izraela. V takšni situaciji je bilo lažje razumeti žrtve holokavsta in dejstvo, da upor ni vedno možen. Kljub zmagi Izraela v obeh vojnah, je prebivalstvo imelo občutek ogroženosti in strah pred novim holokavstom je bil vedno prisoten. Tako je holokavst postal sestavni del izraelske identitete.

13.2.1 HOLOKAVST KOT SESTAVNI DEL IZRAELSKE IDENTITETE

Z ideološkim preoblikovanjem holokavsta je le-ta postal sredstvo za manipulacijo sedanjosti in argument za obrambo pred kritikami, usmerjenimi proti Izraelu. Finkelstein (2001, 49–59) je mnenja, da tvorita temeljno strukturo holokavsta dve centralni dogmi:

1. Holokavst predstavlja edinstven dogodek v zgodovini. Finkelstein je nasprotnega mnenja, da je vsak dogodek v zgodovini edinstven in da je edinstvenost holokavsta določena absolutno. Edinstvenost in neprimerljivost holokavsta predstavljata za avtorja Edwarda Alexanderja »moralni kapital judov«, ki po mnenju zgodovinarja Petra Baldwina Izraelu omogoča postavljati moralne in čustvene zahteve do drugih držav in mu služi kot neke vrste alibi.
2. Holokavst je vrhunec iracionalnega, večnega sovraštva judov, s strani nejudov. Iz tega sledi, da je država Izrael edina zaščita pred naslednjim izbruhom antisemitizma in ker nejudi želijo uničiti jude, imajo judi neomejeno pravico do različnih oblik zaščite. Agresija in mučenje tako predstavljata legitimno obliko samoobrambe.

Hannah Starman (2003) poda sistematično razlago obnašanja izraelskega prebivalstva in neuspešnosti reševanja bližnjevzhodne krize, na predpostavki, da je holokavst povzročil individualno in kolektivno travmo, ki jo izraelska skupnost do danes ni razrešila. Starmanova (ibid.) določi simptome travm:

- smrtni strah pred ponovitvijo travme
- vsako dejanje je usodno in ni prostora za napake
- nenehno pričakovanje najhujšega in razvoj pesimističnega pogleda na svet
- občutki sramote, krivde, nemoči

Zdravljenje travm vključuje rekonstrukcijo travme in žalovanje, končni cilj je ponovna vključitev skupnosti v mednarodno skupnost. Žalovanje je najdaljša in najtežja faza zdravljenja, ki jo spremlja upiranje travmatizirane skupnosti, predvsem zaradi redefinicije temeljev skupne identitete, ter njenih medsebojnih in mednarodnih odnosov (Starman 2003). Uspešen zaključek procesa žalovanja pomeni opustitev travme, kot prevladujočo paradigmo vedenja, medtem ko nedokončan proces žalovanja povzroči ujetost v fantaziji maščevanja in fantaziji kompenzacije (ibid). Fantazija kompenzacije

določa odnos Izraela z zahodnimi državami, ki temelji na občutku krivde zahodnih držav in občutku upravičenosti in posebne obravnave, ki jo je deležen Izrael.

Instrumentalizacija holokavsta je povzročila pravo »holokavst industrijo«, ki je omogočala odobritev ali nasprotovanje izraelski politiki. Po letu 1977 je prisotnost pojma holokavst v medijih in družbi postajala vedno bolj pogosta, dokler ni postala del vsakodnevnega diskurza. Premier Begin je uvedel holokavst in z njim povezane besede, v politični diskurz, ter utemeljil invazijo na Libanon, z besedami, da je alternativa Treblinka, ter primerjal Arafata s Hitlerjem. Danes je holokavst eden pomembnejših elementov, ki tvorijo identiteto izraelske družbe, ter je močno prisoten v vsakodnevem javnem življenju. Avtor Tom Segev (2002) prepoznava v današnjem Izraelu obstoj dediščine holokavsta, ki se poučuje v šolah in vzpostavlja z obredi spominjanja, in omogoča izgradnjo prepričanja, da je Izrael upravičen do kakršnihkoli varnostnih ukrepov za zagotovitev lastne varnosti. Takšno prepričanje omogoča Izraelu zaščito pred kritikami mednarodne skupnosti, ki ni uspela preprečiti holokavsta, zato sedaj nima pravice zahtevati od Izraela, da se podredi moralnemu imperativu (ibid.).

Medtem ko Finkelstein analizira predvsem vsebino instrumentalizacije holokavsta, Hannah Starman raziskuje holokavst kot travmo ter predstavi dolgoročne posledice, a hkrati vidi rešitev iz začaranega kroga, ki vključuje aktivno sodelovanje izraelske skupnosti. Le-ta se danes sooča s kritičnim vrednotenjem lastnega vedenja, ki bi ji omogočil prevzem odgovornosti, odpravil status žrtve in uvedel nove vrednote ter vzorce obnašanja, ki bi lahko prinesli mir na Bližnji vzhod.

14 NEMČIJA IN IZRAEL V PRIHODNOSTI IN ZAKLJUČEK

Suverene države v odnosih z drugimi državami vodi načelo lastnega interesa. Redke so priložnosti, ko delovanje vlade vodijo izključno moralni razlogi. V primeru nemško-izraelskih odnosov se pojavi vprašanje, kaj je državi vodilo na začetku njunega odnosa: lasten interes ali moralna odgovornost? Zasluge za podpis luksemburškega sporazuma lahko v veliki meri pripišemo kanclerju Adenauerju in njegovim sodelavcem, ki so delovali predvsem iz lastne vesti in moralne odgovornosti. Politične koristi so igrale le manjšo vlogo, kar je Adenauer dokazal v prihodnosti z Izraelu naklonjenimi odločitvami. Ben-Gurionova odločnost, da se ne prepusti čustvenosti, temveč zavzame praktični pristop, je bil korak, na katerega izraelsko prebivalstvo še ni bilo pripravljeno, a je omogočilo pridobitev nujno potrebne finančne pomoči, ki jo je Izrael potreboval. Ta primer dokazuje, da sprejete politične odločitve ne služijo vedno lastnemu interesu, temveč v primeru Nemčije in Izraela tudi izpolnitvi moralne odgovornosti.

Izrael je izhajal iz stališča, da ima ZRN moralni dolg do Izraela, pri čemer je materialna kompenzacija le en faktor, ki so mu sledile ekonomska, vojaška in diplomatska pomoč. Takšen vidik je bil splošno sprejet v vladi ZRN, a težko izvedljiv, saj je ZRN postala suverena država s samostojno zunanjo politiko in nacionalnimi interesi. Moralni dolg ne pomeni popolne podrejenosti, kar je ZRN dokazala z odklanjanjem vzpostavitve diplomatskih odnosov z Izraelom, ker bi to škodilo njenim odnosom z arabskimi državami in prekinitvijo dobave orožja. V tem obdobju je bil odnos ZRN z Izraelom podrejen njenemu najvišjemu političnemu cilju ponovne združitve. Če bi arabske države priznale NDR, bi bil ta cilj ogrožen, česar ZRN nikakor ni hotela. Tako je odnos ZRN z arabskimi državami določal njen odnos z Izraelom. Obdobje, ko je v zunanjepolitičnih odločitvah ZRN prevladal moralni imperativ do Izraela, je postopoma zamenjal politični realizem.

Glavno vlogo pri odnosih z Izraelom je prevzel urad kanclerja, kljub temu da zunanjo politiko Nemčije izvaja predvsem ministrstvo za zunanje zadeve (Pallade 2005, 263). Veliko odločitev je bilo sprejetih in izpeljanih s strani urada kot npr. finančna in vojaška pomoč v času zalivske vojne, posredovanje med Izraelom in sovražniki ter problem kompenzacije prisilnim delavcem (ibid.). V tem pomenu se je narava nemško-izraelskega odnosa spreminjala z vodilnimi političnimi osebnostmi. Adenauer je z

občutkom za moralno odgovornost naredil prve korake k vzpostavitvi nemško-izraelskega odnosa, medtem ko je Erhard sprejel odločitev o vzpostavitvi diplomatskih odnosov kljub izsiljevanju s strani arabskih držav. Pod kanclerjem Brandtom je Nemčija začela razvijati politiko do bližnjevzhodnega konflikta tako znotraj EPS kot OZN. Kancler Schmidt se je zapletel v osebni spor z izraelskim premierjem Beginom, kar je zaostriło odnos med državama. Kohl je s poskusi normalizacije odnosa med državama naletel na odpor doma in v Izraelu, medtem ko je bližnjevzhodni konflikt postal sestavni del nemške zunanje politike.

Vzpostavitev diplomatskih odnosov med ZRN in Izraelom je normalizirala formalno obliko odnosa med državama, vendar ne njegove vsebine, ki je v raznolikosti razvoja prevzela poseben karakter. Obstoj posebnega odnosa je odvisen od dejanj držav in ne le od besed. Če politični voditelji uporabljajo termin poseben odnos za opis odnosa z drugo državo, je pomembno raziskati, kaj mislijo pod to označbo in če je njihova uporaba tega termina upravičena. Izmeritev posebnega odnosa je možna z opazovanjem odstopanj od norm bilateralnih odnosov, ki pomenijo ne le drugačen, temveč privilegiran odnos med državama. Če Nemčija vzpostavi neke vrste aktivnost z večjim številom držav, bomo našli Izrael v vrhu teh držav glede na stopnjo aktivnosti, kar nakazuje preferenco. V primeru Nemčije in Izraela so te aktivnosti nesorazmerne, tako Nemčija daje več Izraelu v primerjavi z drugimi državami, medtem ko bo Izrael prejel več od Nemčije kot od drugih držav. Nemčija je Izraelu nudila obsežno denarno in gospodarsko pomoč ter zaradi Izraela ogrozila odnose z drugimi državami. Izrael pa je Nemčiji omogočil rehabilitacijo v mednarodno skupnost in moralno podporo.

V skladu s to definicijo bi se najbolj strinjala s predpostavko, da so nemško-izraelski odnosi normalni s posebnim karakterjem. Normalni odnosi predpostavljajo samostojno in neovirano izvajanje zunanje politike v skladu z nacionalnimi interesi. Posebni karakter predstavlja moralno odgovornost, ki jo Nemčija čuti do Izraela. A ta moralna odgovornost ne ovira Nemčije pri izvajanju njene zunanje politike, saj si Nemčija kot eden pomembnejših mednarodnih akterjev ne more privoščiti takšnih omejitev zunanjepolitičnega delovanja. Moralna odgovornost pomeni predvsem dolžnost Nemčije ohranjati spomin na holokavst in nikoli pozabiti.

Tako lahko delno potrdimo na začetku postavljeno hipotezo, da poseben odnos med Nemčijo in Izraelom vpliva na vsebino in izvajanje njune zunanje politike. Proces

vplivanja je bil jasen in viden na začetku vzpostavitve odnosa med državama. Danes sta Nemčija in Izrael enakopravni članici mednarodne skupnosti, ki v medsebojni zunanji politiki zasedata posebno mesto, a to ne ovira samostojnega izvajanja njune zunanje politike, ki je podrejena predvsem nacionalnemu interesu, v primeru izraelsko-nemškega odnosa pa prežeta z moralno odgovornostjo in posebno obravnavo Izraela v Nemčiji.

Podlaga odnosu med Nemčijo in Izraelom v prihodnosti bo vzpostavljena formalna struktura, a spremembe znotraj obeh držav so tiste, ki bodo določale vsebino odnosa. V odnosu med državama ne bo le kontinuitete, temveč bodo tudi spremembe. Tako je v konfliktu med Izraelom in Libanonom leta 2006 Nemčija privolila v sodelovanje v mirovni misiji OZN (UNIFIL) s kontingentom do 2400 vojakov, kar je nemške vojake pripeljalo blizu Izraela in preseglo še eno mejo v njunem odnosu. Sodelovanje med državama je na skoraj vsakem področju tako intenzivno, da je Nemčija postala druga najpomembnejša prijateljska država Izraela, takoj za ZDA, in njuno sodelovanje je bistvenega pomena za Izrael. A Izrael je preveč obremenjen z bližnjevzhodnim konfliktom in notranjepolitično nestabilnostjo, da bi podoben korak, ki bi spremenil vsebino odnosa med državama, lahko pričakovali v bližnji prihodnosti.

15 LITERATURA

Auswärtiges Amt. Referat Öffentlichkeitsarbeit. 1995. *Aussenpolitik der Bundesrepublik Deutschland: Dokumente von 1949-199*. Köln: Verlag Wissenschaft und Politik.

Art, David. 2006. *The politics of the Nazi Past in Germany and Austria*. New York: Cambridge University Press.

Ben-Gurion, David. 2004. *Israel: der Staatsgründer erinnert sich*. Zweite Auflage. Frankfurt am Main: S.Fischer Verlag.

Ben-Natan, Asher. 2005. *Brücken bauen – aber nicht vergessen: als erster Botschafter Israels in der Bundesrepublik (1965–1969)*. Düsseldorf: Droste Verlag.

Benko, Vlado. 1997. *Znanost o mednarodnih odnosih*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

Benko, Vlado. 1998. Mesto in funkcije diplomacije v razvoju mednarodne skupnosti. V *Diplomacija in Slovenci*, ur. Milan Jazbec, 39–58. Celovec: Založba Drava.

Berridge, G. R. 2005. *Diplomacy: Theory and Practice*. Third edition. London: Palgrave.

Borowsky, Peter. 1989. *Deutschland 1963–1969*. Hannover: Fackelträger.

Deutschkron, Inge. 1983. *Israel und die Deutschen: das besondere Verhältnis*. Köln: Verlag Wissenschaft und Politik.

Deutschkron, Inge. 1992. Die politischen Beziehungen zwischen der Bundesrepublik Deutschland und Israel – eine Bilanz. V *Deutschland und Israel: Solidarität in der Bewährung; Bilanz und Perspektive der deutsch-israelischen Beziehungen*, ur. Ralph Giordano, 55–72. Gerlingen: Bleicher Verlag.

Feldman, Gardner Lily. 1984. *The Special Relationship between West Germany and Israel*. Winchester: Allen & Unwin.

Feltham, R. G. 1998. *Diplomatic handbook*. Seventh edition. New York: Addison Wesley Longman Inc.

Finkelstein, Norman G. 2001. *Die Holocaust-Industrie: wie das Leiden der Juden ausgebeutet wird*. 6. Auflage. München: Piper Verlag.

Hanf, Theodor. 1976. Die Bedeutung der arabischen Staaten für die Bundesrepublik. V *Handbuch der deutschen Außenpolitik*, ur. Hans-Peter Schwarz, 319–323. Zweite Auflage. München: R. Piper & Co. Verlag.

Hansen, Niels. 2004. *Aus dem Schatten der Katastrophe: die deutsch-israelischen Beziehungen in der Ära Konrad Adenauer und David Ben-Gurion; ein dokumentierter Bericht*. Zweite Auflage. Düsseldorf: Droste Verlag.

Internet 1: Deutsches Historisches Museum. *Besatzungsstatut*. Dostopno prek: <http://www.dhm.de/lemo/html/Nachkriegsjahre/EntstehungZweierDeutscherStaaten/besatzungsstatut.html> (12. september 2008).

Internet 2: Deutsches Historisches Museum. *Besatzungszonen*. Dostopno prek: <http://www.dhm.de/lemo/html/Nachkriegsjahre/DieAlliierteBesatzung/besatzungszonen.html> (2. oktober 2008).

Internet 3: Deutsches Historisches Museum. *Grundgesetz*. Dostopno prek: <http://www.dhm.de/lemo/html/Nachkriegsjahre/EntstehungZweierDeutscherStaaten/grundgesetz.html> (13. september 2008).

Internet 4: Deutsches Historisches Museum. *Gründung der DDR*. Dostopno prek: <http://www.dhm.de/lemo/html/Nachkriegsjahre/EntstehungZweierDeutscherStaaten/gruendungDerDDR.html> (3. september 2008).

Internet 5: Deutsches Historisches Museum. *Entstehung zweier deutscher Staaten*. Dostopno prek: <http://www.dhm.de/lemo/html/Nachkriegsjahre/EntstehungZweierDeutscherStaaten/index.html> (1. avgust 2008).

Internet 6: Deutsches Historisches Museum. *Pariser Verträge*. Dostopno prek: <http://www.dhm.de/lemo/html/DasGeteilteDeutschland/JahreDesAufbausInOstUndWest/ZweiStaatenZweiWege/pariserVertraege.html> (3. oktober 2008).

Internet 7: Deutsches Historisches Museum. *Petersberger Abkommen*. Dostopno prek: <http://www.dhm.de/lemo/html/DasGeteilteDeutschland/JahreDesAufbausInOstUndWest/ZweiStaatenZweiWege/petersbergerAbkommen.html> (8. oktober 2008).

Internet 8: *Dunajska konvencija o diplomatskih odnosih (Vienna Convention on Diplomatic Relations)*, sprejeta 18. aprila 1961, v veljavi od 24. aprila 1964. Dostopno prek: http://untreaty.un.org/ilc/texts/instruments/english/conventions/9_1_1961.pdf (14. november 2008).

Internet 9: *Frankfurtski dokumenti – Frankfurter Dokumente*. 1. 7. 1948. Dostopno prek: <http://www.bundestag.de/geschichte/parlhist/dokumente/dok02.html> (15. avgust 2008).

Internet 10: *Govor izraelskega predsednika Moshe Katsava pred nemškim parlamentom*. 31. 5. 2005. Dostopno prek: http://www.bundestag.de/geschichte/gastredner/katsav/rede_katsav/index.html (7. september 2008).

Internet 11: *Govor nemškega predsednika Richarda von Weizsäckerja ob 40. obletnici konca druge svetovne vojne v Evropi*. 8. 5. 1985. Dostopno prek: <http://www.bundestag.de/geschichte/parlhist/dokumente/dok08.html> (5. avgust 2008).

Internet 12: *Govor nemškega predsednika Johannes Rauh pred izraelskim parlamentom v Jeruzalemu*. 16. 2. 2000. Dostopen na: http://www.dhm.de/lemo/html/dokumente/WegeInDieGegenwart_redeRauVorDerKnesset/index.html (25. avgust 2008).

Internet 13: *Govor nemškega predsednika Horst Köhlerja pred izraelskim knesetom*. 2. 2. 2005. Dostopno prek: http://www.bundespraesident.de/Anlage/original_622162/Rede-Knesset-02.02.2005.pdf (11. oktober 2008).

Internet 14: *Izjava kanclerja Schröderja o situaciji na Bližnjem vzhodu*. 25. 4. 2002. Dostopno na: <http://archiv.bundesregierung.de/bpaexport/regierungserklaerung/77/77677/multi.htm> (2. julij 2008).

Internet 15: *Izmenjava zdravic med premierom Rabinom in kanclerjem Schmidtom*. 10. 7. 1975. Dostopno prek: <http://www.mfa.gov.il/MFA/Foreign%20Relations/Israels%20Foreign%20Relations%20since%201947/1974-1977/98%20Exchange%20of%20toasts%20Rabin-Schmidt-%20Bonn-%2010%20July> (10. november 2008).

Internet 16: *Nemška pogodba – Deutschlandvertrag*. 26. 5. 1952. Dostopno prek: http://www.dhm.de/lemo/html/dokumente/JahreDesAufbausInOstUndWest_vertragDeutschlandvertrag1952/index.html (15. julij 2008).

Internet 17: *Nemška pogodba – Deutschlandvertrag*. 23. 10. 1954. Dostopno prek: http://www.dhm.de/lemo/html/dokumente/JahreDesAufbausInOstUndWest_vertragDeutschlandvertrag1954/index.html (15. julij 2008).

Internet 18: *Petersberški sporazum – Petersberger Abkommen*. 22. 11. 1949. Dostopno prek: http://www.dhm.de/lemo/html/dokumente/JahreDesAufbausInOstUndWest_vertragPetersbergerAbkommen/index.html (3. avgust 2008).

Internet 19: *Potsdamski sporazum – Potsdamer Abkommen*. 2. 8. 1945. Dostopno prek: <http://www.documentarchiv.de/in/1945/potsdamer-abkommen.html> (11. julij 2008).

Internet 20: *Resolucija Varnostnega sveta 242 – Security Council Resolution 242*. 22. 11. 1967. Dostopno prek: <http://daccessdds.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0/240/94/IMG/NR024094.pdf?OpenElement> (5. oktober 2008).

Internet 21: *Resolucija Generalne skupščine 3236 – General Assembly Resolution 3236*. 22. 11. 1974. Dostopno prek: <http://daccessdds.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0/738/38/IMG/NR073838.pdf?OpenElement> (6. avgust 2008).

Internet 22: *Resolucija Generalne skupščine 3237 – General Assembly Resolution 3237*. 22. 11. 1974. Dostopno prek: <http://daccessdds.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0/738/39/IMG/NR073839.pdf?OpenElement> (1. september 2008).

Internet 23: *Resolucija Generalne skupščine 3379 – General Assembly Resolution 3379*. 10. 11. 1975. Dostopno prek: <http://daccessdds.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0/000/92/IMG/NR000092.pdf?OpenElement> (22. avgust 2008).

Internet 24: *Resolucija Generalne skupščine 35/169 – General Assembly Resolution 35/169*. 15. 9. 1980. Dostopno prek: <http://www.un.org/documents/ga/res/35/a35r169e.pdf> (17. avgust 2008).

Internet 25: Wikipedia. 2008. *Demontage*. Dostopno prek: <http://de.wikipedia.org/wiki/Demontage> (14. november 2008).

Internet 26: Wikipedia. 2008. *Israel*. Dostopno prek: <http://en.wikipedia.org/wiki/Israel> (22. september 2008).

Internet 27: Wikipedia. 2008. *Special relationship (U.S-UK.)*. Dostopno prek: [http://en.wikipedia.org/wiki/Special_Relationship_\(US-UK\)](http://en.wikipedia.org/wiki/Special_Relationship_(US-UK)) (12. november 2008).

Internet 28: *Zasedbeni statut – Besatzungsstatut*. 21. 9. 1949. Dostopno prek: http://www.dhm.de/lemo/html/dokumente/Nachkriegsjahre_verordnungBesatzungsstatut/index.html (4. julij 2008).

Jazbec, Milan. 1998. Vzpostavljjanje diplomacij novih malih držav, uvodna študija. V *Diplomacija in Slovenci*, ur. Milan Jazbec, 9–35. Celovec: Založba Drava.

Jeismann, Michael. 2001. *Auf Wiedersehen Gestern*. Stuttgart, München: Deutsche Verlags-Anstalt.

Lavy, George. 1996. *Germany and Israel: moral debt and national interest*. London: Frank Cass & Co. Ltd.

Morgenthau, Hans. 1995. *Politika med narodi: borba za moč in mir*. Ljubljana: DZS.

Nećak, Dušan. 2002. *Hallsteinova doktrina in Jugoslavija: Tito med Zvezno republiko Nemčijo in Nemško demokratično republiko*. Ljubljana: Znanstveni inštitut Filozofske fakultete.

Nicolson, Harold George. 1988. *Diplomacy*. Washington: Institute for the Study of Diplomacy.

Pallade, Yves. 2004. *Germany and Israel in the 1990s and Beyond: Still a 'Special relationship'?* Frankfurt am Main: Europäischer Verlag der Wissenschaften.

Pott, Marcel. 2005. *Der Nahost-Konflikt*. Köln: Verlag Kiepenheuer & Witsch.

Reichel, Peter. 2007. *Vergangenheitsbewältigung in Deutschland*. Zweite Auflage. München: Verlag C.H.Beck.

Russett, Bruce in Harvey Starr. 1996. *Svetovna politika*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

Segev, Tom. 2002. *The seventh million; the Israelis and the Holocaust*. Dostopno prek: <http://www.hist.net/kieser/mak4/Segev.html> (12. oktober 2008).

Smrke, Marjan. 2000. *Svetovne religije*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

Starman, Hannah. 2003. *Travma holokavsta v mednarodnih odnosih. Delo, Sobotna priloga*, (3. maj): 12-14.

Vogel, Rolf. 1967. *Deutschlands Weg nach Israel*. Zweite Auflage. Stuttgart: Seewald Verlag.

Vogel, Rolf. 1987. *Der deutsch-israelische Dialog: Dokumentation eines erregenden Kapitels deutscher Außenpolitik, Teil 1: Politik, Band 1–3*. München: K.G. Saur Verlag.

Vukadinović, Radovan. 1995. *Diplomacija: strategija političnih pogajanj*. Ljubljana: Arah consulting.

Weingardt, Markus A. 2002. *Deutsche Israel- und Nahost-Politik: die Geschichte einer Gratwanderung seit 1949*. Frankfurt am Main: Campus Verlag.

Wolffsohn, Michael. 1993. *Eternal guilt?: forty years of German-Jewish-Israeli relations*. New York: Columbia University Press.